Näringsutskottets betänkande 1983/84:28

om mineralpolitik (prop. 1983/84:100 delvis)

Ärendet

I detta betänkande behandlas

dels proposition 1983/84:100 bilaga 14 (industridepartementet) punkterna D 1–D 5, som gäller anslag till Sveriges geologiska undersökning, bergsstaten och nämnden för statens gruvegendom,

dels – helt eller delvis – 20 motioner rörande bl. a.
omfattningen och inriktningen av statens stöd till prospekteringsverksamheten,
handlings- och åtgärdsprogram på det mineralpolitiska området,
utvinning av industrimineral,
krom-, nickel-, vanadin- och zinkproduktion,
ny teknik för gruvindustrin,
reformering av gruv- och minerallagstiftningen,
nationalisering av nya mineralfyndigheter,
rätten till vissa gasfyndigheter,
förbud mot uranbrytning,
åtgärder mot utländska engagemang i den svenska gruvnäringen,
åtgärder mot sandtäkt i havet utanför Skanör.

Sammanfattning

Utskottet tillstyrker regeringens förslag till medelstilldelning till berörda myndigheter inom mineralområdet. Med reservation från angivna partiers sida avstyrks yrkanden om ytterligare minskning av anslaget till nämndens för statens gruvegendom prospektering (m) och om slopat eller reducerat anslag till programmet för utökad prospektering (m; c; fp). Den samlade anslagsnivån är enligt utskottet väl motiverad av såväl mineralpolitiska som regionalpolitiska skäl. Mot bakgrund av åtgärder som har vidtagits och aktiviteter som pågår i en rad viktiga avseenden behövs, anser utskottet, inga handlings- och åtgärdsprogram för gruvnäringen och industrimineralområdet av det slag som begärs i två motioner (vpk). Fyra motioner har väckts om särskilda gruvor eller projekt. De avser vanadin (s; vpk), nickel (s), zink (vpk) och krom (s) samt Håkansbodamalmen i Lindesbergs kommun (vpk). Också när det gäller flera av dessa motionskrav – som delvis stöds i reservationer (vpk) – konstaterar utskottet att det pågår undersökningar eller utvärderingar som till stor del tillgodoser önskemålen i motionerna. Att

regeringen följer utvecklingen i Europa beträffande produktionsstrukturen för zink är angeläget, framhåller utskottet med anledning av ett motionsyrkande om ett zinksmältverk i Örebro län. Det är positivt att fortsatta ansträngningar görs för att utveckla och anpassa biotekniken till de särskilda förhållanden som inom mineralområdet gäller i Sverige med avseende på klimat, bergmaterial och miljökrav, säger utskottet med anledning av ett yrkande om olika insatser för att denna teknik skall utnyttjas både för kommersiell utvinning och för bemästrande av miljöproblem. En motion om smågruvor ger inte anledning till åtgärder från riksdagens sida, anser utskottet, eftersom konkreta smågruveprojekt håller på att diskuteras.

En rad motionsyrkanden avser gruv- och minerallagstiftningen. Utskottet avstyrker dem alla, i flertalet fall med hänvisning till det pågående arbetet inom minerallagstiftningskommittén (I 1983:04). Också här finns reservationer från de partier som nämns. Vänsterpartiet kommunisterna vill att inmutningssystemet skall avskaffas och ersättas med ett enhetligt koncessionssystem. Nationalisering av privatägda mineralfyndigheter hör också till dess krav, liksom åtgärder för att förhindra utländska engagemang i den svenska gruvnäringen. Andra yrkanden gäller regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav (fp), förbud mot uranprospektering och uranbrytning (c; vpk) samt ändrade regler rörande torvtäkt och om rätten till gasfyndigheter i vissa fall.

Med stöd av lagen om kontinentalsockeln och vattenlagen har tillstånd givits till sandtäkt i havet utanför Skanör. I en motion begärs att denna sandtäkt skall stoppas. Utskottet pekar på de möjligheter som vederbörande myndigheter har att ingripa om sandtäkten visar sig vålla skador.

Propositionen

I proposition 1983/84:100 bilaga 14 (tolfte huvudtiteln) har regeringen – efter föredragning av industriminister Thage G. Peterson – under angivna rubriker föreslagit:

D 1. Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering m. m. (s. 69–71)

att riksdagen till Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering m. m. för budgetåret 1984/85 anvisar ett reservationsanslag av 66 303 000 kr.,

D 2. Sveriges geologiska undersökning: Utrustning (s. 72)

att riksdagen till Sveriges geologiska undersökning: Utrustning för budgetåret 1984/85 anvisar ett reservationsanslag av 1 010 000 kr.,

D 3. Bergsstaten (s. 72–74)

att riksdagen till Bergsstaten för budgetåret 1984/85 anvisar ett förslagsanslag av 2 516 000 kr.,

D 4. Statens gruvegendom: Prospektering m. m. (s. 74 f.)

att riksdagen

1. bemyndigar regeringen att under budgetåren 1984/85–1987/88 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 25 000 000 kr. för budgetåret 1985/86, 16 000 000 kr. för budgetåret 1986/87 och 11 000 000 kr. för budgetåret 1987/88,

2. till Statens gruvegendom: Prospektering m. m. för budgetåret 1984/85 anvisar ett reservationsanslag av 38 688 000 kr.

D 5. Statens gruvegendom: Egendomsförvaltning m. m. (s. 76)

att riksdagen till Statens gruvegendom: Egendomsförvaltning m. m. för budgetåret 1984/85 anvisar ett förslagsanslag av 7 686 000 kr.

Motionerna

De motioner som behandlas här är följande:

1983/84:308 av Marianne Karlsson (c), vari hemställs att riksdagen antar följande förslag till ändring i minerallagen:

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter

dels att i 9 § dess andra stycke upphävs,

dels att i 1 § dess sista stycke skall ha följande lydelse:

Fastighetsägaren får utan koncession på egen mark leta efter naturgas och får utnyttja påträffad gas och även olja, därest sådan påträffas. Har fastighetsägaren påträffat naturgas eller olja, äger han därvid, såvitt avser egen mark, företräde till fyndet framför annan som har koncession inom området. Såvitt avser utnyttjande utöver husbehov gäller sådant företräde endast om fynd av fastighetsägaren anmälts till bergmästaren och den som har koncession ej dessförinnan hos bergmästaren anmält fynd av naturgas eller olja i borrhål på ett avstånd understigande fem kilometer från den av fastighetsägaren påvisade fyndplatsen.

1983/84:363 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen hos regeringen hemställer om en plan för brytning och förädling av industrimineral i enlighet med vad som anförs i motionen,

1983/84:563 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. uttalar att utvecklingen av svensk gruvnäring bör grunda sig på de riktlinjer motionen anför och att riksdagen hos regeringen hemställer om nödvändiga förslag och åtgärder i enlighet därmed,

2. hos regeringen hemställer om förslag som innebär att inmutningssystemet avskaffas och ersätts med ett enhetligt koncessionssystem,

3. uttalar att staten ej bör upplåta eller överlåta sin kronoandel, som regleras i 5 kap. gruvlagen,

4. hos regeringen hemställer om förslag om ändring i gruvlagen och lagar som reglerar mineralfyndigheter så att nya fyndigheter helt tillfaller samhället,

5. hemställer hos regeringen om förslag innebärande att privatägda mineralförekomster överförs i samhällets ägo,

1983/84:690 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen hemställer om förslag i syfte att förhindra och omöjliggöra för utländska intressen att engagera sig i gruvnäring alltifrån prospektering till utvinning,

2. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om att samarbetet mellan brittiska BP och LKAB bör upphöra och att LKAB ges tillräckliga resurser för att i egen regi bedriva önskvärd mineralprospektering i Mellan- och Sydsverige,

1983/84:697 av Iris Mårtensson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär skyndsamma initiativ i syfte att få i gång brytningen av vanadin i Bjuråker och nickel i Los i Hälsingland,

1983/84:857 av Per-Richard Molén (m) och Ingrid Hemmingsson (m), vari hemställs att riksdagen beslutar att en tiondel av prospekteringsanslaget för budgetåret 1984/85 används för utforskning av mineraltillgångar inom Västernorrlands och Jämtlands län,

1983/84:904 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan – med motivering i motion 1983/84:902 – (1) att riksdagen hos regeringen begär att förslag föreläggs riksdagen om införande av regler om hänsyn till naturvårdens krav i gruv- och minerallagstiftningen,

1983/84:908 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (11 c) att riksdagen beslutar minska reservationsanslaget för utökad prospektering med 50 milj. kr.,

1983/84:911 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt gäller hemställan (15) att riksdagen hos regeringen begär förslag om reviderad lagstiftning om kärnteknisk verksamhet enligt de riktlinjer som anförs i motionen (delvis),

1983/84:1032 av Lars-Ove Hagberg m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om bioteknikens användning inom gruvnäringen,

2. hos regeringen hemställer om förslag om att göra Lavergruvan till forskningsgruva enligt vad i motionen anförs,

3. hos regeringen hemställer om förslag enligt motionen om utvinning ur avfallet från gruvorna i Boliden och Kristineberg,

4. hos regeringen hemställer om förslag om användning av bioteknik för att utvinna metaller och därmed förhindra tungmetallutsläpp från Falu gruva enligt vad i motionen anförs,

5. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om fortsatt inventering av avfallsdammar,

1983/84:1037 av Per Israelsson (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen begär att överläggningar tas upp med Vieille Montagne om anläggande av ett zinkverk i anslutning till bolagets anläggning i södra Närke,

2. hos regeringen begär åtgärder för en slutlig prospektering av mineralförekomsterna i Håkansbodaområdet inom Lindesbergs kommun i enlighet med vad i motionen anförts,

1983/84:1042 av Rune Ångström (fp), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär att förutsättningarna för att starta gruvdrift i liten skala snarast utreds med sikte på att försöksverksamhet med smågruvor kan startas i Norrlands inland,

1983/84:1367 av Lars Werner m. fl. (vpk), såvitt gäller hemställan (6) att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till förbud mot uranprospektering och uranbrytning,

1983/84:1884 av Margareta Hemmingsson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utredning angående förenkling av prövningen av ärenden om torvtäkt,

1983/84:1893 av Per Stenmarck (m) och Ingrid Sundberg (m), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående behovet av ett tioårigt stopp för sandsugning utanför Skanör,

1983/84:1896 av Sten Svensson m. fl. (m), såvitt gäller hemställan att riksdagen

8. avslår regeringens förslag om bemyndigande att under budgetåren 1984/85–1987/88 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 25 000 000 kr. för budgetåret 1985/86, 16 000 000 kr. för budgetåret 1986/87 och 11 000 000 kr. för budgetåret 1987/88,

9. bemyndigar regeringen att under budgetåret 1985/86 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 10 000 000 kr.,

10. till Statens gruvegendom: Prospektering m. m. för budgetåret 1984/85 anvisar ett reservationsanslag av 23 668 000 kr.,

1983/84:2365 av Ann-Cathrine Haglund (m) och Bengt Wittbom (m), vari hemställs att riksdagen beslutar att torv skall utgå ur kretsen koncessionspliktiga ämnen i lagen om vissa mineralfyndigheter,

1983/84:2372 av Kerstin Nilsson m. fl. (s), vari hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att åtgärder vidtas för en intensifierad prospektering av krom och andra mineral i östra Norrbotten,

1983/84:2478 av Bertil Måbrink (vpk) och Jörn Svensson (vpk), såvitt avser hemställan (1) att riksdagen hos regeringen begär åtgärder för att förverkliga vad som i motionen anförs om utvinning av vanadin i Hudiksvalls och Ljusdals kommuner,

1983/84:2527 av Thorbjörn Fälldin m. fl. (c), såvitt gäller hemställan – med motivering i motion 1983/84:2524 – (1) att riksdagen beslutar att totalramen för programmet för utökad prospektering minskas med 100 milj. kr. i enlighet med vad som anförs i motionen.

Vissa uppgifter i anslutning till propositionen och motionerna

Anslag till prospektering

Två viktiga förändringar har skett under de senaste åren vad gäller det statliga stödet till prospektering. Införandet av ett femårigt program för utökad prospektering är den ena. Den andra är slopandet av stödformen bidrag till prospektering av vissa mineral. Riksdagens tidigare ställningstaganden vid behandlingen av dessa två frågor redovisas i det följande.

Regeringen tillkännagav hösten 1982 sin avsikt att låta utarbeta ett investerings- och utvecklingsprogram för gruv- och mineralindustrin (prop. 1982/83:50, NU 1982/83:18, rskr 1982/83:111). Som ett första led i programmet planerades en utökad prospektering i syfte att öka livslängden hos befintliga gruvor och mineralföretag och skapa förutsättningar för nya sådana. Regeringen föreslog för ändamålet ett reservationsanslag av 300 milj. kr. på tilläggsbudget för budgetåret 1982/83. Enligt de riktlinjer som angavs i propositionen skulle programmet genomföras under en femårsperiod. Utom för prospektering och projektering av nya gruvor skulle medlen kunna användas för brytvärdhetsundersökningar och för andra forsknings- och utvecklingsprojekt inom gruvnäringen.

Näringsutskottet fann regeringens förslag välmotiverat och tillstyrkte det. Riksdagen följde utskottet och anvisade sålunda det begärda anslaget till ett program för utökad prospektering m. m. Moderata samlingspartiets, centerpartiets och folkpartiets representanter i utskottet reserverade sig.

I moderata samlingspartiets reservation anfördes att riksdagen bestämt måste avvisa en begäran från regeringen som innebar att ett mycket ansenligt belopp anvisades på basis av en ytterst kortfattad argumentation utan

redovisat faktaunderlag. Risken för att det tilltänkta "programmet" skulle inverka negativt på företagens egna prospekteringsansträngningar var uppenbar, menade reservanterna.

Även centerpartiet och folkpartiet uttalade i en gemensam reservation att propositionen vad gällde förslaget om utökad prospektering inte kunde läggas till grund för ett så vittgående beslut som det regeringen föreslog. För det avsedda syftet borde det vara tillräckligt att riksdagen anvisade medel för utökad prospektering m. m. under det innevarande budgetåret. Ett belopp av 30 milj. kr. ansågs vara tillräckligt. Regeringen borde, anförde reservanterna, återkomma till riksdagen våren 1983 med ett mera välunderbyggt prospekteringsprogram för återstoden av den aktuella femårsperioden.

Enligt propositionen skulle programmet huvudsakligen inriktas mot dels Norrbotten och Västerbotten, dels vissa delar av Mellansverige. Industriministern lät i annat sammanhang i samråd med företrädare för myndigheter, företag och fackliga organisationer på mineralområdet tillsätta regionalt inriktade arbetsgrupper för det fortsatta arbetet. Därvid angavs en ekonomisk ram för var och en av dessa. Beloppen var 100 milj. kr. för Norrbotten, 60 milj. kr. för Västerbotten och 40 milj. kr. för Mellansverige.

I 1984 års budgetproposition meddelas att beslut har fattats om användning av ca 121 milj. kr. av de 300 milj. kr. som har anslagits för programmet. Nämnden för statens gruvegendom (NSG) har fått 52 milj. kr. för en djupundersökning i anslutning till Stekenjokkgruvan. Ytterligare ca 52 milj. kr. har beviljats olika företag för genomförande av ett trettiotal prospekteringsprojekt. Vidare har SGU erhållit drygt 14 milj. kr. för att fullfölja den svenska delen av det samnordiska s. k. Nordkalottprojektet.

Regeringen har givit NSG i uppdrag att administrera programmet och svara för uppföljning av de projekt som det har beviljats medel till. Nämnden skall också lämna förslag på hur programmet skall fortsätta.

NSG har nyligen i en rapport till regeringen redovisat hittillsvarande erfarenheter och lämnat förslag till fortsatt uppläggning av programmet. NSG:s redovisning avser de ca 52 milj. kr. som har fördelats på olika prospekteringsprojekt.

Av rapporten framgår bl. a. följande. Vid projektbedömningen sammanfördes Västernorrlands och Jämtlands län med Västerbottens län till en region. Denna region har tilldelats 23 % av beviljat stöd. Till projekt i Norrbottens län har utgått 40 % och till projekt i Mellansverige 37 % av stödbeloppet. Åtta projekt – med ett totalt stödbelopp om ca 17 milj. kr. – drivs i eller i omedelbar anslutning till i gång varande gruvor i syfte att öka malmbasen. Ytterligare femton projekt är koncentrerade till enskilda, klart avgränsade objekt. Det finns en klar dominans för prospektering efter metaller; denna svarar för 95 % av stödvolymen. Prospektering efter industrimineral svarar således för ca 5 %.

NSG påpekar att det femåriga prospekteringsprogrammet ännu bara är inne på sitt första verksamhetsår. Endast några få projekt är slutförda vad

gäller den aktuella etappen. Den utvärdering som kan göras blir därför begränsad i fråga om såväl de enskilda projekten som det sammantagna programmet.

Den statliga satsningen har, säger NSG, aktiverat svensk prospekteringsverksamhet. Prospekteringsvolymen har vuxit. Även i andra avseenden har stödet börjat fungera som en stimulans till nya tankar, aktiviteter och kontakter. Stödet synes ha stimulerat till en ännu så länge begränsad men dock ökad egeninsats från prospektörernas sida. Det är emellertid, enligt NSG, inte möjligt att närmare klarlägga stödets nettoeffekt, dvs. hur stora aktiviteter som inte skulle ha genomförts om stödet inte hade funnits.

I sitt förslag till fortsatt uppläggning av programmet anför NSG bl. a. följande.

En central uppgift för prospekteringen är att trygga malmförsörjningen för dagens gruvindustri. Projekt med denna inriktning bör därför även fortsättningsvis utgöra en viktig målgrupp inom stödprogrammet. Samtidigt är detta ett område där det måste förutsättas att företagen gör stora egna insatser. Särskilt höga krav på företagens motprestation bör ställas vid stöd till undersökningar i direkt anslutning till befintliga gruvor.

Önskemålet om nya verksamheter inom mineralområdet, omfattande t. ex. industrimineral och vissa legeringsmetaller, måste enligt NSG ses i ett något längre tidsperspektiv. Det är genomgående en såväl tids- som resurskrävande process att ta fram geografiskt och/eller mineralmässigt nya objekt av tillfredsställande kvalitet. Detta gäller t. ex. för projekt inom industrimineralområdet, där såväl teknik- som marknadssidan kräver mycket arbete. Det bör vara en viktig uppgift i den fortsatta hanteringen av stödet att aktivera och stödja en sådan utveckling.

Det är enligt NSG angeläget att i det fortsatta programmet ägnas särskild uppmärksamhet åt de möjligheter att effektivisera och öka sannolikheten för framgång i prospekteringen som gemensamma satsningar kan ge. Särskilda initiativ bör därför tas till såväl konkreta samverkansprojekt som till samarbete rörande mera övergripande idéutveckling.

NSG anser i övrigt att det inte bör genomföras någon speciell destinering av stödet, t. ex. vad gäller mineraltyp, region eller undersökningsmetod. Projekten bör bedömas på sina egna meriter och efter normala kriterier, i första hand de geologiska förutsättningarna och den ekonomiska potentialen.

Regeringens förslag att stödformen bidrag för prospektering av vissa mineral skulle upphöra den 1 juli 1984 ingick som ett av besparingsförslagen i dess proposition hösten 1983 (prop. 1983/84:40 bil. 10, NU 1983/84:8, rskr 1983/84:94) om vissa ekonomisk-politiska åtgärder. Av redogörelsen i propositionen framgick att bidrag hade lämnats i relativt få fall. Förslaget fick också ses mot bakgrund av riksdagens beslut att anvisa 300 milj. kr. till det femåriga programmet för utökad prospektering.

Näringsutskottet hade ingen erinran mot regeringens förslag om att den nämnda stödformen skulle upphöra och tillstyrkte alltså förslaget. Moderata samlingspartiets representanter i utskottet reserverade sig dock till förmån för ett förslag att stödformen skulle slopas redan den 1 januari 1984.

I detta sammanhang återkom såväl moderata samlingspartiet som centerpartiet med kritiska synpunkter på det särskilda programmet för utökad prospektering. Enligt en reservation (m) borde regeringen lägga fram förslag rörande en skyndsam avveckling av programmet. En annan reservation (c, fp) gick ut på att totalramen för programmet skulle minskas med 50 milj. kr. i samband med 1984 års budgetproposition.

Industrimineral

I det programförslag som styrelsen för teknisk utveckling (STU) har lämnat till regeringen för perioden 1984/85–1986/87 ingår ett nytt insatsområde benämnt Industrimineral. I STU:s programförslag lämnas följande redovisning av nuläget beträffande Sveriges förbrukning och försörjning med industrimineral:

Industrimineral är av vital betydelse inom det moderna industrisamhället och utgör viktiga insatsvaror inom en rad svenska industrigrenar som cellulosa- och pappersindustrin, plast-, gummi- och färgindustrin, byggnadsmaterialindustrin, kemikalieindustrin samt järn- och stålindustrin. Den svenska industrins förbrukning av industrimineral i råvaruform för mera kvalificerade industriella ändamål täcks endast till 14 % genom inhemsk produktion, bl. a. är pappersindustrin i det närmaste helt beroende av import av filler. Importen av industrimineral i råvaruform uppgick 1980 till drygt 900 milj. kr. Den svenska mineralindustrin producerade samma år industrimineral, exklusive ballastmaterial och industriella bergarter, för 250 milj. kr. med en exportandel av 80 milj. kr.

Den svenska industrins behov av industrimineral förväntas öka under de närmaste decennierna. Förbrukningen av industrimineral för fyllmedels- och bestrykningsändamål inom pappersindustrin förväntas komma att fördubblas inom en 10-årsperiod. Internationellt sett ökar marknaden för industrimineral f. n. snabbare än för metallmineral och överstiger i dag värdet för produktionen av metallförande mineral. Ökningstakten är speciellt markerad för kvalificerade och förädlade produkter av industrimineral, främst som fyllmedel. Förändringar i konsumtionsmönstret öppnar nya möjligheter, bl. a. har en dynamisk marknadstillväxt och breddning mot nya användningsområden ägt rum under senare år inom plastindustrin.

Sveriges produktion av industrimineral är av liten omfattning i internationell jämförelse och i relation till behov samt geologiska och långsiktiga marknadsmässiga förutsättningar. De geologiska förutsättningarna i Sverige är gynnsamma för ökad produktion av ett flertal industrimineral. Med några undantag innehåller berggrunden förekomster och mineraliseringar av de flesta industrimineral som används inom svensk industri och som i dag till stor del importeras. Jämförbara industriländer med likartad geologisk uppbyggnad såsom Finland och Kanada har utvecklat sig till i dag stora producenter med betydande exportinslag.

Utvecklingen inom mineralsektorn i Sverige är traditionellt centrerad kring utvinning och produktion av metaller. Förhållandevis stora offentliga och enskilda utvecklingsresurser satsas på bl. a. teknik för utvinning och beredning av metallförande mineral under det att satsningar på industrimineral i jämförelse med andra industriländer varit blygsamma. Detta leder till att den svenska industrins möjligheter att utnyttja potentiella råvarutillgångar i hög grad hämmas.

Den svenska industrimineralsektorn karakteriseras av en blandad företagsstruktur. Flertalet av de företag som arbetar inom området är förhållandevis små med begränsade resurser för bl. a. produkt- och processteknisk utveckling och prospektering i jämförelse med motsvarande företag inom metallsektorn. Utvinning av industrimineral och metallmineral har tidigare bedrivits av enskilda företag, men vissa tendenser till integrering är nu märkbara. Totalt satsas f. n. inom landet 15–20 milj. kr. per år på nyutveckling rörande industrimineral inkl. prospektering, mineralteknisk utveckling och produktutveckling. Utvecklingsläget kännetecknas av att intresset för industrimineral har ökat under den senaste femårsperioden.

Tyngdpunkten i det planerade programområdet för industrimineral ligger på tillämpningsområden, där fysikaliska funktionskrav och mineralegenskaper är dominerande eller spelar en väsentlig eller kritisk roll, anför STU och fortsätter:

Verksamheten kommer enligt den preliminära planen i stor utsträckning att inriktas på insatser som rör tillämpningsområdena pigment och fyllmedel för papper, plaster, gummi och färger, keramiska och eldfast keramiska material, främst med avseende på byggmaterial, kemiteknik rörande kemikalieråvaror, mineralbaserade gödningsämnen och tillsatsmedel samt metallurgi för metallframställning, slaggbildare och gjuteriteknik.

STU påpekar i sitt programförslag att det för utvecklingen av industrimineral krävs en bred satsning inom området. Förutom teknik- och produktutveckling samt marknadsbearbetning krävs insatser för prospektering och undersökningar av mineralens brytningsvärde. STU har därför inlett diskussioner med NSG för samordning av planerade insatser i syfte att få till stånd ett brett tekniskt undersöknings- och utvecklingsarbete.

Ökat statligt ägande och inflytande på gruv- och mineralområdet

Synpunkter i motion 1983/84:563

Om svensk gruvnäring skall överleva är det, säger motionärerna, nödvändigt med en motstrategi som sätter stopp för fortsatt gruvdöd, ökad privatisering och internationalisering. Ett antal huvudpunkter i en sådan strategi anges. Bland dessa är:

- Samhällsprövning av alla gruvprojekt.
- Ökad prospektering under samhällets kontroll.
- Förstatligande av Bolidenbolaget.

Ett första viktigt steg är, menar motionärerna, att samhället utnyttjar sin rätt till kronoandel i gruvfyndigheter.

Allmänt om gruv- och minerallagstiftning

Rätten att utvinna i jorden förekommande mineraltillgångar regleras i svensk lagstiftning enligt tre olika system, nämligen inmutningssystemet, koncessionssystemet och jordäganderättssystemet. Huvuddelen av den nu gällande gruvrättsliga lagstiftningen tillkom år 1974. Vissa mindre ändringar genomfördes år 1982 (NU 1981/82:40).

Inmutningssystemet, som ligger till grund för gruvlagen (1974:342), innebär i princip att den som först anmäler att han vill utnyttja en fyndighet får rätt till denna. De mineral som i gruvlagen anges vara inmutningsbara är framför allt malmer till de flesta metaller och dessutom vissa industrimineral. Inmutningsrätt, i första hand för tre år, meddelas av bergmästaren i det distrikt där den avsedda fyndigheten är belägen. Om förutsättningar för gruvdrift befinns föreligga kan innehavaren ansöka om att få sig anvisat ett särskilt arbetsområde, s. k. utmål, där gruvdrift får äga rum. Staten har rätt till hälftenandel i utmål, s. k. kronoandel. Utmålet gäller i första hand under 25 år.

Principen för koncessionssystemet, vilken kommer till uttryck i lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen), är att rätten att eftersöka och bearbeta en fyndighet upplåts efter en fri prövning av statlig myndighet. Minerallagen omfattar bl. a. olja, gas, stenkol, vissa leror, uran- eller toriumhaltiga mineral samt torv som utvinns för energiändamål. Koncession meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession. Bland villkor som ställs upp för en koncession enligt minerallagen kan vara att staten skall ha rätt att delta i den koncessionerade verksamheten. Koncessionssystemet ligger också till grund för lagen (1966:314) om kontinentalsockeln och lagen (1966:319) om rätt till sand-, grus- och stentäkt inom vissa allmänna vattenområden. Koncessionsärenden avgörs av regeringen, Sveriges geologiska undersökning (SGU) eller länsstyrelsen.

Rätten att utnyttja mineral som inte omfattas av någon av de nämnda fyra lagarna tillkommer jordägaren.

Gruvbrytning är på samma sätt som annan industriell verksamhet underkastad även annan lagstiftning som rör användning av mark och vatten. Hit hör byggnads-, vatten-, naturvårds-, miljöskydds- och fornminneslagstiftningen.

Gruv- och minerallagstiftningen avspeglar synsättet att prospektering efter mineral är en samhällsnyttig verksamhet, som bör skyddas mot aktiviteter av andra prospektörer och mot eventuella försök av jordägaren att hindra verksamheten. Också exploatering av påträffade mineralfyndigheter betraktas som en samhällsnyttig insats, men intresset av exploatering avvägs mot andra angelägna samhällsintressen.

Särskilda regler kan minska det diskretionära inslaget i ett koncessionssystem och öka det allmänna inflytandet i ett inmutningssystem så att skillnaden i fråga om systemens verkningar i olika hänseenden utjämnas. Så har också i inte obetydlig utsträckning skett i den lagstiftning som nu gäller.

Bestämmelser om kronoandel

Staten får enligt gruvlagen sin rätt till kronoandel i utmål om staten inte senast vid utmålsförrättningen anmäler att den avstår därifrån (5 kap. 1 §). Kronoandel får helt eller till viss del överlåtas eller upplåtas (3 §). Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får besluta om avstående från och om överlåtelse eller upplåtelse av kronoandel (4 §). Enligt förordningen (1982:579) med instruktion för nämnden för statens gruvegendom åligger det denna myndighet att besluta i frågor om avstående av kronoandel.

Minerallagstiftningskommittén

Minerallagstiftningskommittén (I 1983:04; ordförande: ordföranden i bostadsdomstolen Hans Svahn) tillkallades våren 1983 för att göra en översyn av nuvarande minerallagstiftning och utarbeta ett förslag till ny lagstiftning.

Om skälen för en sådan översyn anförs i direktiven (dir. 1983:41) bl. a. följande:

De förändringar som skett i samhället och inom gruvnäringen har inneburit att de förutsättningar som nuvarande lagstiftning bygger på i flera viktiga hänseenden inte längre är för handen. Vid den tid då grundprinciperna för inmutningssystemet fastställdes var ett syfte att stimulera eftersökandet av vissa för landet då viktiga metaller. Detta arbete utfördes i många fall av enskilda personer med enkel utrustning. De fyndigheter som påträffades och som kunde komma i fråga för utvinning var därför ofta ytligt belägna och av hög halt. Brytning i mycket liten skala med enkla medel var ofta möjlig.

Efterhand har prospekteringen med hjälp av kvalificerad utrustning alltmer och till stora kostnader fått inriktas på djupare belägna och låghaltiga fyndigheter. De tekniska och ekonomiska förutsättningarna har således i stora delar förändrats vad gäller undersökning och utvinning av mineralfyndigheter. Enskilda personer har vanligtvis små möjligheter att finansiera en ändamålsenlig undersökning av en mineralfyndighet.

Staten anslår numera betydande belopp till bl. a. kartering och prospektering som skall kunna ligga till grund för en framtida råvaruutvinning, framhålls det i direktiven. Statliga ekonomiska insatser för industrin har fått allt större betydelse. Det sagda innebär, anförs det, att huvudmotivet för bibehållande av inmutningssystemet i dess nuvarande utformning avsevärt har förlorat i styrka och att i stället nackdelarna med detta system har blivit tydligare:

Även om skillnaden mellan ett inmutningssystem och ett koncessionssystem i betydande grad kan utjämnas i den praktiska tillämpningen, ligger det ändå alltid i ett inmutningssystem att kontrollen över vem som får gruvrättigheten och dennes lämplighet blir begränsad. Även andra faktorer av växande betydelse, som prövningen med avseende på konkurrerande markanvändning och andra motstående intressen, är svårare att tillgodose inom ett system som bygger på att en gruvrättighet uppkommer efter en ansökan som skall beviljas om inte vissa särskilt i lagen angivna hinder finns. Slutsatsen av

detta blir att gruvlagen i sin nuvarande utformning har brister av strukturell art som inte torde kunna lösas genom partiella ändringar. Till detta kommer att gruvlagens regler i vissa delar är otillfredsställande. Dit hör bl. a. möjligheterna att under lång tid behålla utmål utan krav på aktivitet.

Huvuddelen av samtliga utmål bearbetas f. n. inte. Skälen härför kan vara av olika slag. Verksamma gruvföretag har behov av malmreserver för att kunna trygga ett långsiktigt utnyttjande av sin organisation och utrustning samt för att ha beredskap för skiftningar i priser och efterfrågan. Detta förhållande behöver inte stå i konflikt med samhällets intresse av ett utökat tillgodogörande av våra inhemska mineralresurser. Ett betydande antal utmål, framför allt enligt äldre lagstiftning, har emellertid inte utnyttjats under mycket lång tid och innehavarna behåller dessa utan synbar avsikt att påbörja bearbetning.

– – –

För att de resultat som erhållits vid en undersökning skall kunna nyttiggöras är det av vikt både för samhället och andra prospektörer att det material som insamlats och de resultat som erhållits säkerställs och kan utnyttjas av andra. Det bör därför finnas regler som ålägger den som har undersökningsrätt att efter utförda undersökningar ställa detta material till förfogande. En sådan rapporteringsskyldighet skulle också gagna samhällets intresse av översikt över landets råvaruresurser och bidra till den fortsatta uppbyggnaden av kunskaperna om landets geologiska beskaffenhet. Materialet kan också få betydelse för kommunernas planering.

En påtaglig nackdel med det nuvarande gruvrättsliga regelsystemet är vidare uppsplittringen med skilda regler för olika mineral. En följd av den tidigare beskrivna utvecklingen är att argumenten för att ha skilda rättsliga regler för "inmutningsmineral" och "koncessionsmineral" har blivit allt svagare samtidigt som avigsidorna med detta blivit påtagligare. Visserligen har man vid fördelningen av mineral på de olika regelsystemen tagit hänsyn till förekomstsätt, men många fyndigheter är av den arten att flera däri ingående mineral regleras enligt olika system. Denna ordning är otillfredsställande och bidrar inte på sikt till att landets mineraltillgångar tillvaratas på ett ändamålsenligt sätt. Utvecklingen går mot att man bryter allt låghaltigare malmer oftast i allt större enheter. Utvecklingen går också mot att man tar till vara så mycket som möjligt av det som bryts, vilket starkt talar för i möjligaste mån enhetliga regler. Med enhetliga regler förenklas också det administrativa förfarandet väsentligt både för tillståndsgivare och tillståndssökande.

Torv skiljer sig i flera avseenden från övriga mineral som omfattas av minerallagen, heter det vidare i direktiven. När den utvinns för sitt energiinnehåll jämförs den oftast med andra biobränslen. Undersökningsverksamheten vad gäller torv är av en helt annan karaktär än för övriga mineral. Det sagda anses utgöra skäl för att utvinning av torv regleras särskilt.

Beträffande utredningens uppdrag innehåller direktiven bl. a. följande:

Det nuvarande koncessionssystemet möjliggör att en relativt allsidig prövning av en ansökan görs i ett sammanhang. Ett nytt enhetligt system bör ytterligare kunna förenklas och göras mer flexibelt så att vid tillämpningen större hänsyn kan tas till omständigheterna i varje enskilt fall. Den enkelhet som i flera avseenden utmärker gruvlagen bör i stor utsträckning kunna

förenas med den möjlighet till samhällsinflytande som minerallagen medger. – – – Ett enhetligt system torde också medföra att tillämpningen av minerallagstiftningen bättre kan samordnas med tillämpningen av annan lagstiftning, främst byggnads-, rennärings- samt naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen. – – – Viktigt är att, om en rättighet beviljas, denna rättighet kan omprövas eller återkallas och att nya villkor kan föreskrivas, om rättighetshavarens förutsättningar eller omständigheterna i övrigt förändras under tiden för innehavet. Bestämmelserna för innehav av dessa rättigheter kommer därmed närmare att knyta an till de nuvarande reglerna i minerallagen. Vad gäller reglerna för undersökningsverksamhet bör dessa i huvudsak följa de nuvarande reglerna i gruvlagen. Detta innebär således en förenkling i förhållande till minerallagen. En sådan förenkling är angelägen eftersom all undersökande verksamhet som ökar den geologiska kunskapen om landet är värdefull också för samhället.

Även de avgifter som staten nu uppbär för undersökningsrättigheter och utvinningsrättigheter enligt gruv- och minerallagarna bör kunna anpassas till de olika förhållandena i enskilda fall. Staten bör liksom nu enligt minerallagen ha rätt att delta i verksamheten eller kunna föreskriva att särskild avgift i stället skall erläggas.

En viktig fråga blir hur äldre rättigheter och förhållanden skall inordnas i det nya regelsystemet. Utgångspunkten bör vara att de nya reglerna efter införandet skall omfatta även gällande rättigheter, som således principiellt bör behandlas som koncessioner enligt den nya lagen.

– – –

Samhällets inflytande över utnyttjandet av torven bör nu stärkas. En särskild lagstiftning för prövning av tillstånd till torvutvinning bör införas. Den skall i likhet med nu gällande bestämmelser i minerallagen möjliggöra en allsidig prövning av en ansökan.

Kommunerna är eller kan komma att bli stora användare av torv. Torvutvinning kan medföra betydande konsekvenser för markanvändningen. Reglerna för prövningsförfarandet bör därför utformas så att kommunernas försörjnings- och planeringsbehov särskilt kan beaktas. Kommunernas inflytande i samband med prövningen bör därför stärkas.

Det bör samtidigt också utredas om prövningsförfarandet i vissa fall skulle kunna förenklas.

Uppdraget sammanfattas på följande sätt:

Kommittén bör således ha i uppgift att – – – utreda hur den nuvarande lagstiftningen inom mineralområdet – dvs. främst gruvlagen och minerallagen – bör förändras för att kunna ersättas av ett mer enhetligt rättsligt regelsystem. En utgångspunkt bör härvid vara att inmutnings- och koncessionssystemen i deras nuvarande utformning ersätts av ett nytt system som i huvudsak bygger på koncessionsprinciper men med inmutningsrättsliga inslag.

Kommittén skall lämna förslag till vilka mineral som bör ingå i ett nytt regelsystem, samt utreda vilka regler som därefter bör gälla då ytterligare mineral förs till detta system. Även frågan om hur äldre rättigheter och förhållanden skall inordnas i det nya regelsystemet bör utredas. En utgångspunkt skall därvid vara att de nya reglerna efter införandet skall omfatta även gällande rättigheter. Härvid skall beaktas såväl vikten av att konkurrensneutralitet mellan nya och äldre rättigheter snarast etableras som de krav på rådrum som kan behövas under en övergångstid.

Kommittén skall utreda även frågan om hur tillsyn över verksamhet som bedrivs med stöd av minerallagstiftningen skall regleras. Därvid skall kommittén överväga även möjligheterna att från mineralpolitiska utgångspunkter erhålla tillsyn över utvinningen av jordägarmineral.

Lagstiftningen om utvinning av torv bör behandlas med förtur av kommittén.

Kontinentalsockellagstiftningen bör även i fortsättningen behållas i en särskild lag. Kommittén bör dock lämna sådana förslag till ändringar i nuvarande lagstiftning som kan erfordras för att dels nå en överenskommelse med den nya havsrättskonventionen, dels anpassa prövningen till det system kommittén föreslår för minerallagstiftningen i övrigt.

Lagstiftningen bör i huvudsak tillämpas inom den myndighetsorganisation på mineralområdet som gäller från den 1 juli 1982.

Utredningsarbetet skall bedrivas så att det kan redovisas före utgången av år 1985. Förslag avseende utvinning av torv beräknas föreligga den 15 juni 1984.

Tidigare riksdagsbehandling

Motioner av ungefär samma innebörd som motion 1983/84:563 (vpk) har tidigare väckts åren 1982 och 1983. De har avstyrkts av näringsutskottet (NU 1981/82:40, 1982/83:32) och avslagits av riksdagen. År 1983 anförde utskottet – med reservation av vänsterpartiet kommunisternas representant – bl. a.:

Som utskottet framhöll förra året (NU 1981/82:40 s. 29) kan det alltid finnas skäl att – inte minst från näringspolitisk utgångspunkt – diskutera avvägningen mellan de olika mineralrättsliga systemens tillämpningsområden. För den aviserade utredningen om minerallagstiftningen måste detta vara en huvudfråga. Utskottet kan emellertid lika litet som tidigare finna skäl för en så genomgripande förändring som ett avskaffande av inmutningssystemet skulle innebära.

– – –

Utskottet vill liksom tidigare framhålla att intresset av samhälleligt ägande i betydande grad är tillgodosett enligt nuvarande ordning. Motionsyrkandet om en fullständig nationalisering av framdeles påträffade mineraltillgångar avstyrks.

– – –

Liksom tidigare – – – anser utskottet att omständigheterna i det enskilda fallet bör bli avgörande för om staten skall utnyttja sin kronoandel genom direkt medverkan i gruvdriften eller i stället upplåta eller överlåta kronoandelen åt någon annan intressent.

Regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav

Synpunkter i motion 1983/84:904

Mineralhanteringen är, säger motionärerna, sannolikt den näring där hänsynen till naturvård är minst. I analogi med vad som gäller för skogsbruket och vad som föreslagits rörande jordbruket borde regler om

naturvårdshänsyn införas också i den lagstiftning som styr mineralhanteringen.

I ett avsnitt rörande jordbruket anför motionärerna bl. a.:

Regeringen har nu föreslagit lagregler om naturvårdshänsyn inom jordbruket. Det är bra, men vi vill understryka vikten av att lagstiftningen ges stringenta former. Erfarenheterna från skogsbruket, där det finns entydiga och ambitiösa bestämmelser i skogsvårdslagen, visar att det inte räcker med portalparagrafer. De måste följas av klara regler också i tillämpningsföreskrifter.

Gällande och beslutad lagstiftning, m. m.

Bestämmelser om naturvård finns i *naturvårdslagen* (1964:822).

I 18 § naturvårdslagen uppställs krav på tillstånd av länsstyrelsen för täkt av sten, grus, sand, lera, jord, torv eller andra jordarter för annat ändamål än markägarens husbehov. Tillstånd skall förenas med erforderliga villkor. 19 § handlar om naturvårdsområden och naturreservat. Om arbetsföretag som ej omfattas av tillståndstvång enligt 18 eller 19 § kan komma att väsentligt ändra naturmiljön, skall, innan företaget utförs, samråd ske med länsstyrelsen. Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer kan föreskriva att inom landet eller del därav anmälan för samråd alltid skall göras i fråga om särskilda slag av arbetsföretag. Länsstyrelsen kan förelägga företagaren att vidta de åtgärder som befinns erforderliga för att begränsa eller motverka skada på naturmiljön.

Miljöskyddslagen (1969:387) innehåller krav på tillstånd för åtgärder etc. vilka betecknas som miljöfarlig verksamhet. Tillstånd – vari villkor som skall gälla skall noggrant anges – lämnas av koncessionsnämnden för miljöskydd. I vissa fall skall en fråga om tillstånd med yttrande av koncessionsnämnden underställas regeringens avgörande. Lagen är tillämplig på bl. a. gruvbrytning.

I *skogsvårdslagen* (1979:429) finns under rubriken "Naturvårdshänsyn" en bestämmelse (21 §) enligt vilken regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den hänsyn som skall tas till naturvårdens intressen vid skötseln av skog, såsom i fråga om hyggens storlek och utläggning, beståndsanläggning, kvarlämnande av trädsamlingar och skogsbilvägars sträckning. Bemyndigandet medför dock, heter det, inte befogenheter att meddela föreskrifter som är så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

Föreskrifter som avses i 21 § skogsvårdslagen meddelas – enligt 21 § skogsvårdsförordningen (1979:791) – av skogsstyrelsen efter samråd med statens naturvårdsverk och annan central förvaltningsmyndighet som kan beröras. Skogsstyrelsen har utfärdat föreskrifter och allmänna råd i detta hänseende (SkS FS 1983:2).

Enligt en av riksdagen (prop. 1983/84:96, JoU 1983/84:24) den 22 mars 1984 beslutad ändring i *lagen* (1979:425) *om skötsel av jordbruksmark* införs

med giltighet fr. o. m. den 1 juli 1984 i denna lag två nya paragrafer av följande lydelse:

6 a § Vid skötsel av jordbruksmark och vid annan markanvändning i jordbruket skall hänsyn tas till naturvårdens intressen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om den hänsyn som skall tas enligt första stycket, såsom i fråga om skyddet av odlings- och kulturlandskapet samt växt- och djurlivet. Föreskrifterna får dock inte vara så ingripande att pågående markanvändning avsevärt försvåras.

9 a § Lantbruksnämnden får meddela föreläggande eller förbud som behövs för att föreskrifter som meddelats med stöd av 6 a § skall efterlevas.

Föreläggande eller förbud får meddelas först sedan det har visat sig att lantbruksnämndens råd och anvisningar inte har följts. I brådskande fall eller när det annars finns särskilda skäl, får dock föreläggande eller förbud meddelas omedelbart.

I beslut om föreläggande eller förbud får lantbruksnämnden sätta ut vite.

Lantbruksnämnden får förordna att dess beslut skall gälla omedelbart.

Rätt till gasfyndighet i vissa fall

Synpunkter i motion 1983/84:308

Det framstår som sannolikt, hävdar motionären med hänvisning till en nyare vetenskaplig teori, att det gasförande marklager som har påträffats här och var i Östergötland har samband med läckor från jordens djupare innandömen. Hade inte 9 § andra stycket minerallagen haft sin nuvarande lydelse (se nästa avsnitt) skulle vi antagligen nu ha haft både mer kunskap och mer naturgas i Östergötland och kanske också vid Siljansringen, säger motionären. Det är, menar hon, naturligt att verkligt stora projekt för gas- och oljeletning baseras på koncession. Naturligt är också att en koncessionshavare i första hand söker utnyttja upplysningar som har vunnits genom markägarnas erfarenheter och fynd. Det är emellertid, uttalar motionären, obilligt att en koncessionshavare skall saklöst kunna tappa av en existerande gaskälla genom att borra intill denna. Den som har en gaskälla borde vidare ha rätt att sälja gas till sina grannar.

Gällande rätt

Enligt yrkandet i motionen (se s. 3) skulle 9 § andra stycket minerallagen upphävas och ersättas med en ny, i motionen angiven bestämmelse, fogad till 1 § som dess sista stycke. Den bestämmelse som föreslås bli upphävd har följande lydelse:

Fastighetsägaren får utan koncession för husbehov utnyttja gas som framkommit på annat sätt än i samband med sökande efter olje- eller gasfyndighet, även om annan har koncession inom området.

Tidigare riksdagsbehandling

Ett motionsyrkande om rätt för markägare att leta gas på egen mark och fritt förfoga över sålunda påträffad gas avslogs av riksdagen våren 1981 på förslag av näringsutskottet (NU 1980/81:60 s. 61 f.). Efter en redogörelse för gällande lagbestämmelser anförde utskottet:

Utskottet har inhämtat från regeringskansliet att regeringen inte haft att ta ställning till någon ansökan från markägare om tillstånd att utvinna gas sedan ikraftträdandet av nuvarande lagstiftning år 1975.

Däremot har regeringen i ett annat sammanhang haft att besluta i frågor som gällde markägares möjlighet att utnyttja gasfyndigheter. Regeringen prövade nämligen år 1977 vissa ansökningar om gaskoncessioner avseende områden i Östergötlands län. Ansökningarna avsåg ursprungligen såväl undersöknings- som bearbetningskoncessioner. Under ärendets beredning begärde bl. a. två företag att från koncessionsområdet skulle undantas områden i direkt anslutning till dessa företags fabriksområden. De båda företagen utnyttjade eller förklarade sig avse att utnyttja gasförekomster på fabriksområdet.

Regeringens beslut innebar att endast undersökningskoncession beviljades. I ett beslut den 7 juli 1977 (industridepartementet) uttalade regeringen följande:

En till undersökning av fyndighet begränsad koncession medför ingen rätt att utnyttja vare sig fyndigheter som påträffas under undersökningsarbetet eller sådana lokala kända gasförekomster som med stöd av 9 § andra stycket lagen om vissa mineralfyndigheter utnyttjas utan koncession. Vidare innebär reglerna om undersökningsarbete i sistnämnda lag bl. a. att hinder för arbete föreligger beträffande område med industriell anläggning, att arbete skall bedrivas så att minsta skada och intrång vållas och att ersättning skall utgå för skada och intrång. Regeringen finner med hänsyn härtill att skäl inte föreligger att begränsa det sökta undersökningsområdet. I koncessionen bör dock föreskrivas att vid planering och bedrivande av undersökningsarbeten särskild hänsyn skall tas till de lokala gasförekomster som utnyttjas eller avses bli utnyttjade utan koncession.

De ifrågavarande undersökningskoncessionerna gällde till den 30 juni 1980. Koncessionshavarna ansökte inte om förlängning.

Våren 1983 förelåg en ny motion i samma ärende. Näringsutskottet fann inte skäl för något ändrat ställningstagande från riksdagens sida men anförde att de förhållanden som motionärerna berörde kunde övervägas vid den förestående översynen av minerallagstiftningen. Riksdagen följde utskottet och avslog motionen.

Förbud mot uranprospektering och uranbrytning

Synpunkter i motionerna 1983/84:911 och 1983/84:1367

De energipolitiska åtgärderna för att säkerställa kärnkraftens avveckling måste, sägs det i motion 1983/84:911 (c), utgå från att inga bindningar till

kärnkraft skall ske utöver dem som folkomröstningsutslaget föranleder. Med denna utgångspunkt är den nyligen antagna lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet ofullständig, menar motionärerna. Därvidlag anför de bl. a. att det alltmer uppenbara sambandet mellan civilt och militärt utnyttjande av kärnkraft kräver att ingen inhemsk uranbrytning tillåts.

Prospektering av uran pågår på många ställen i Sverige, sägs i motion 1983/84:1367 (vpk). Knapphändig information om vad som kommer gör, menar motionärerna, att det finns skäl att misstänka att regeringen tänker sig en framtida utvinning av de svenska uranförekomsterna. Ett förbud mot detta borde införas.

Gällande rätt

För brytning av uranhaltiga mineral krävs koncession enligt lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen). Om markägaren inte lämnar sitt medgivande fordras koncession även för undersökning av en sådan fyndighet. Därtill kommer – utom när det gäller mycket små kvantiteter – krav på särskilt tillstånd enligt atomenergilagen för förvärv, innehav, överlåtelse, bearbetning etc. av uran eller annat ämne som kan användas som kärnbränsle.

Genom en ändring (SFS 1984:6) i minerallagen som har trätt i kraft samtidigt med lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet den 1 februari 1984 har det gjorts klart att tillståndsplikten omfattar även material som inte har bearbetats av koncessionshavaren efter det att det togs upp ur gruvan.

Tidigare riksdagsbehandling

Motionsyrkanden om förbud mot uranbrytning och även mot prospektering efter uran har behandlats av näringsutskottet i olika sammanhang under de tre senaste åren (NU 1980/81:60, 1981/82:40, 1982/83:32, 1983/84:17). De har avslagits av riksdagen sedan utskottet – med reservationer från centerpartiets och vänsterpartiet kommunisternas sida – avstyrkt dem med hänvisning till att uranbrytning inte kan ske utan att tillstånd har givits enligt bl. a. minerallagen, miljöskyddslagen (1969:387) och 136 a § byggnadslagen.

Regler om rätt till torvtäkt

Synpunkter i motionerna 1983/84:1884 och 1983/84:2365

Den som vill öppna torvtäkt för energiändamål drabbas av ett tidskrävande byråkratiskt prövningssystem, hävdas i motion 1983/84:1884 (s). Förbättringar har skett genom att länsstyrelsen har fått en central roll vid prövningen, men ytterligare förenklingar skulle eventuellt kunna göras.

Utvecklingen har, säger motionärerna, gått mot att allt fler begär undersökningskoncession enligt minerallagen, i många fall efter att ha börjat

undersökningen med markägarmedgivande. Om det vore möjligt att ta bort steget med undersökningskoncession skulle detta innebära en betydande förenkling. Motionärerna anger fyra skäl mot sådan koncession. Dessa är sammanfattningsvis följande. (1) Normal undersökning åstadkommer ingen eller obetydlig skada på marken. (2) Det är knappast nödvändigt att lämna ensamrätt för undersökning. (3) Ett enklare förhandssamråd med länsstyrelsen skulle skapa förutsättningar för samordnade undersökningar av berörda intressenter. (4) Lämpligheten av att garantier för bearbetningsrätt lämnas på det sätt som f. n. sker i undersökningskoncession kan ifrågasättas.

Markägarnas ställning både som torvbrytare och som ägare av torvmark har kraftigt försämrats genom nu gällande lagbestämmelser, anförs det i motion 1983/84:2365 (m). Motionärerna anser att skälig ersättning bör utgå till markägaren när torv tas i anspråk. I de fall naturvårdshänsyn bör beaktas finns det enligt motionärernas mening fullgoda möjligheter härtill inom naturvårdslagstiftningens ram.

Kompletterande uppgifter

Minerallagen (se s. 11) gäller bl. a. för undersökning och bearbetning av fyndighet av torv för att utvinna energi. Koncession meddelas som undersökningskoncession eller bearbetningskoncession. Undersökningskoncession kan förenas med rätt för innehavaren att få bearbetningskoncession avseende fyndighet som påträffas vid undersökningsarbetet. Har koncession icke meddelats får fyndigheten utan koncession undersökas av bl. a. fastighetsägaren. Meddelas bearbetningskoncession för någon annan än fastighetsägaren i fråga om en fyndighet där denne utvinner torv för sitt husbehov skall koncessionen, om inte särskilda skäl föranleder annat, förenas med villkor som gör det möjligt för fastighetsägaren att på skäliga villkor även i fortsättningen få torv för sitt husbehov.

Som framgår av det föregående (s. 13 f.) skall minerallagskommittén inom kort framlägga förslag till ändrad lagstiftning beträffande utvinning av torv.

Åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen

Synpunkter i motion 1983/84:690

Motionen har sin utgångspunkt i det förhållandet att Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) har träffat avtal med Svenska BP Mineral AB (BP) om prospekterings- och gruvbrytningssamarbete inom ett område i Mellansverige. LKAB skall enligt avtalet till BP överlåta hälften av vissa inmutningar. De metaller som det framför allt rör sig om är, sägs det i motionen, volfram och molybden, metaller som kommer att få stor strategisk betydelse. Upprättande av ett fredskrislager försvåras om ett multinationellt företag ges möjlighet att utöva kontroll över de berörda metallerna, menar

motionärerna. Det är, hävdar de, av stor nationell betydelse att det sätts stopp för vidare samarbete mellan svenska och utländska gruvföretag.

Samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB

LKAB och Svenska BP Mineral AB (BP) har genom avtal sommaren 1982 överenskommit att gemensamt undersöka och bearbeta mineralfyndigheter i vissa delar av mellersta och södra Sverige, nämligen i gruvdistriktet Bergslagen med undantag för områden där gruvbrytning pågår.

Svenska BP Mineral AB är ett helägt dotterbolag till gruvföretaget Selection Trust, som bedriver en världsomspännande verksamhet. Selection Trust ägs i sin tur av den brittiska BP-koncernen. En inte obetydlig del av koncernens prospekteringsverksamhet avser Europa. I Norge finns t. ex. ett samarbete med Norsk Hydro. Vidare äger BP tillsammans med Boliden AB ett zinksmältverk i Norge.

För att samarbetsavtalet skulle kunna genomföras ansökte LKAB och BP om tillstånd – enligt lagen (1916:156) om vissa inskränkningar i rätten att förvärva fast egendom, numera i aktuell del ersatt av lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m. – att inmuta mineralfyndighet, bearbeta inmutad mineralfyndighet och idka gruvdrift. Vid remissbehandling tillstyrktes ansökan av SGU och södra bergmästardistriktet, medan NSG och Svenska gruvindustriarbetareförbundet avstyrkte den.

Den 3 mars 1983 gav regeringen BP tillstånd att tillsammans med LKAB äga inmutningar i Mellansverige. Industriminister Thage G. Peterson har i ett uttalande motiverat beslutet med att samarbetet mellan LKAB och BP kan ge LKAB värdefulla fördelar. Detta skulle gälla såväl tillgång till BP:s marknadsföringskanaler som introduktion i Sverige av annorlunda gruvteknik.

Kontrollmöjligheterna för staten är, menar industriministern, enligt gällande lagstiftning väl tillgodosedda. Statens inflytande över gruvor som kan öppnas genom det aktuella samarbetet är säkrat såväl i freds- som i krigstid. De rättsliga förutsättningarna härvidlag sammanfattas i uttalandet på i huvudsak följande sätt. Staten erhåller enligt gruvlagen (1974:342) hälftenandel (kronoandel) i alla utmål. Om LKAB och BP hittar några fyndigheter som leder till brytning blir alltså BP:s andel i ifrågavarande utmål högst 25 %. Staten har alltid s. k. brytningsvitsord i nya utmål, vilket innebär att BP aldrig kan hindra staten från att starta brytning även på "BP-ägda utmål". Enligt lagen (1949:658) om inlösen i vissa fall av rätt till gruva m. m. kan staten om synnerliga skäl föreligger (krig, handelsblockader) lösa in ett gruvföretag för att säkerställa svenskt inflytande över detta.

Vid bedömningen av LKAB:s och BP:s ansökan har enligt industriministerns uttalande också reciprocitetsskäl beaktats, dvs. hänsyn tagits till konsekvenserna för svensk råvaruindustris engagemang utrikes om BP inte får möjlighet att etablera sig i Sverige.

Kontroll av utländska engagemang i gruvnäringen

I 1 kap. 8 § gruvlagen erinras om att bestämmelser som i vissa avseenden begränsar rätten att erhålla eller i övrigt förvärva inmutningsrätt eller rätt till utmål finns i lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m.

I 2 kap. 1 § sistnämnda lag föreskrivs att kontrollsubjekt enligt lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. inte – utom under vissa speciella förutsättningar från vilka här kan bortses – får utan tillstånd (förvärvstillstånd) för varje särskilt fall här i landet erhålla eller i övrigt förvärva inmutningsrätt eller rätt till utmål enligt gruvlagen. Frågor om förvärvstillstånd prövas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer (3 §). Enligt en förordning (1982:879) prövas ansökan om förvärvstillstånd av Sveriges geologiska undersökning (SGU) utom då ärendet anses särskilt betydelsefullt från allmän synpunkt, i vilket fall SGU med eget utlåtande skall överlämna handlingarna till regeringen för prövning.

Enligt ett motivuttalande (prop. 1981/82:135 s. 51) bör förutsättningarna för tillstånd av här avsett slag i stor utsträckning bygga på de principer som har angivits beträffande företagsförvärv. Dessa principer kom till uttryck i några uttalanden av föredragande statsrådet, justitieminister Carl Axel Petri. Denne deklarerade en positiv grundinställning till utländska direkta investeringar i Sverige. Hans utgångspunkt var att den allmänt liberala politik som dittills gällt för sådana investeringar som det var fråga om skulle tillämpas även i fortsättningen. Kriterierna för tillstånd skulle emellertid ge möjlighet att hindra utländska övertaganden i "sådana sannolikt sällsynta fall då förvärvet skulle vara oförenligt med väsentliga inhemska intressen".

I 2 kap. 6 § lagen om utländska förvärv av fast egendom m. m. sägs att förvärvstillstånd skall meddelas om det inte möter hinder med hänsyn till landets försvar eller säkerhet eller andra allmänna intressen eller med hänsyn till förvärvarens förhållanden. I specialmotiveringen till denna paragraf anförs bl. a. att rekvisitet "andra allmänna intressen" tillgodoser "det grundläggande intresset – – – att skydda våra värdefullaste naturtillgångar mot utländsk exploatering" (s. 73). Beträffande inmutningsrätt och rätt till utmål understryks "att det vid tillståndsprövningen kan finnas anledning att fästa stor vikt vid det allmänna intresset av att ifrågavarande naturtillgångar behålls i svensk ägo" (s. 83). De angivna motivuttalandena lämnades utan erinran vid riksdagsbehandlingen, där emellertid en minoritet (s, vpk) ville avslå lagförslagen.

Tidigare riksdagsbehandling

År 1983 förekom motionsyrkanden (vpk) om att riksdagen skulle dels göra ett uttalande till regeringen om att samarbetet mellan LKAB och BP borde upphöra, dels begära förslag till åtgärder i syfte att förhindra för utländska

intressen att engagera sig i svensk gruvnäring alltifrån prospektering till utvinning. Båda yrkandena avstyrktes av näringsutskottet (NU 1982/83:32) – med reservationer av vänsterpartiet kommunisternas representant – och avslogs av riksdagen.

I det förstnämnda ämnet anförde utskottet (s. 27):

Enligt utskottets mening står regeringsbeslutet i överensstämmelse med vad riksdagen uttalade vid behandlingen av den mineralpolitiska propositionen våren 1982 (NU 1981/82:40), nämligen att det för den breddning och satsning på nya projekt inom det svenska mineralområdet som bör komma till stånd under 1980- och 1990-talen bör finnas plats för både svenskt och utländskt kunnande, teknologi och investeringskapital. Utskottet förutsätter att staten genom utnyttjande av kronoandelsinstitutet och i egenskap av ägare till LKAB bibehåller svensk kontroll över de naturtillgångar som berörs av avtalet mellan LKAB och BP.

I det senare ämnet uttalades att lagen (1982:618) om utländska förvärv av fast egendom enligt utskottets uppfattning gav staten tillräckliga möjligheter att förhindra icke önskvärda utländska engagemang inom den svenska gruvnäringen. Utskottet sade härom (s. 36):

I motiven för lagen har särskilt understrukits att det vid tillståndsprövning beträffande inmutningsrätt och rätt till utmål kan finnas anledning att fästa stor vikt vid det allmänna intresset av att ifrågavarande malmtillgångar behålls i svensk ägo. Att ett utländskt företag kan ha viss möjlighet att bedriva prospektering i Sverige utan särskilt tillstånd finner utskottet inte anmärkningsvärt, eftersom det för en inmutning som möjliggör närmare undersökning krävs förvärvstillstånd enligt lagen.

Sandtäkt i havet utanför Skanör

Synpunkter i motion 1983/84:1893

I motionen anförs att effekterna av den sandsugning som pågår i havet utanför Skanör-Falsterbo håller på att bli ett allt större problem. Stränderna har under senare år blivit alltmer skadade, säger motionärerna, och många är av uppfattningen att sandsugningen är den främsta anledningen till detta. Om det verkligen föreligger något samband är dock svårt att bevisa. Motionärerna hänvisar till att kommunfullmäktige i Vellinge har förbjudit sandsugning på kommunens vatten och beslutat verka för ett stopp också på allmänt vatten samt att frågan nu prövas av domstol.

Även om det är osäkert om just sandsugningen har orsakat skadorna på stränderna säger sunt förnuft att det är stor sannolikhet för att det finns ett sådant samband, menar motionärerna. Eftersom havet slukar upp stränderna med oroväckande hastighet är omedelbara åtgärder nödvändiga. Ett tioårigt stopp för sandsugning i det berörda området vore enligt motionärerna en lämplig åtgärd. Under tiden borde bl. a. SGU göra noggranna mätningar. Vidare skulle naturen få möjlighet att läka skadorna.

Gällande bestämmelser

Lagen om kontinentalsockeln

Lagen (1966:314) om kontinentalsockeln innehåller bl. a. följande. Med kontinentalsockeln förstås havsbottnen och dess underlag inom allmänt vattenområde samt inom visst havsområde därutöver (1 §). Med kontinentalsockelns naturtillgångar avses bl. a. mineraliska naturtillgångar på havsbottnen och i dess underlag. Rätten att utforska kontinentalsockeln och utvinna dess naturtillgångar tillkommer staten (2 §). Regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer äger meddela tillstånd för annan än staten bl. a. att utvinna naturtillgångar från kontinentalsockeln (3 §). Tillstånd skall avse bestämt område och viss tid. Vid tillstånd kan fogas föreskrift som är påkallad från allmän synpunkt, såsom föreskrift om företagets ledning, sättet för arbetenas utförande, anläggningar på kontinentalsockeln för arbetena, karta över arbetena, provtagning, rapportering rörande verksamheten, användningen av produkterna och åtgärder till bevarande av fyndighet eller borrhål, samt föreskrift till förebyggande av vattenförorening eller till skydd för sjöfarten, fisket eller annat allmänt eller enskilt intresse (4 §).

Tillstånd kan återkallas av regeringen eller den myndighet som har meddelat tillståndet, om föreskrift eller villkor för tillståndet åsidosätts eller om det i annat fall föreligger synnerliga skäl. Om ett tillstånd återkallas utan att innehavaren har åsidosatt föreskrift eller villkor för tillståndet, är innehavaren berättigad att erhålla ersättning av staten för förlust till följd av åtgärd som han har vidtagit med anledning av koncessionen (5 §).

Tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter och villkor för tillstånd utövas av myndighet som regeringen bestämmer (8 §).

Den refererade bestämmelsen om återkallelse av tillstånd fick sin nuvarande utformning genom riksdagsbeslut år 1974. Då tillfogades den andra meningen, om ersättning, efter mönster av motsvarande bestämmelse i den nya lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter.

I motiveringen till den ursprungliga delen av bestämmelsen (prop. 1966:114 s. 53) anförde föredragande statsrådet – efter att ha erinrat om det utredningsförslag som regeringen hade utgått från – bl. a.:

Även enligt min mening bör med hänsyn till de betydande samhällsintressen som står på spel möjlighet föreligga att återkalla tillstånd. – – – I anslutning till vad som anförts i vissa remissyttranden vill jag understryka, att möjligheten att återkalla tillstånd bör utnyttjas med varsamhet och under långt gående hänsyn till tillståndshavarens rätt. Normalt bör sålunda återkallelse av tillstånd inte komma i fråga annat än vid allvarliga eller upprepade överträdelser av tillståndsföreskrifter – – –.

Vid riksdagsbehandlingen skärpte tredje lagutskottet detta motivuttalande. Detta skedde i anslutning till att utskottet avstyrkte en motion om införande av en bestämmelse om ersättning då en tillståndshavare oförskyllt fick sitt tillstånd återkallat. Utskottet anförde (3 LU 1966:45 s. 31):

Utskottet vill för sin del ytterligare understryka att återkallelse av andra orsaker än att tillståndshavaren åsidosatt föreskrifter eller villkor för tillståndet bör ske endast då mycket starka samhälleliga skäl talar för en sådan åtgärd. Sådan återkallelse torde sålunda bli aktuell endast i mycket sällsynta fall.

Kontinentalsockelförordningen

Enligt kontinentalsockelförordningen (1966:315) är det Sveriges geologiska undersökning (SGU) som utövar tillsyn över efterlevnaden av föreskrifter och villkor för tillstånd enligt lagen om kontinentalsockeln. Uppgiften övertogs från statens industriverk år 1982. Det åligger SGU att vid tillsynen samverka med annan myndighet vars verksamhet berörs av tillståndet.

Tillstånd till sand-, grus- eller stentäkt på område som i sin helhet är beläget inom allmänt vattenområde i havet meddelas enligt förordningen (5 §) av SGU utom i vissa undantagsfall. Om den täkt som avses med ansökningen är av större omfattning eller kan medföra betydande skadeverkningar eller annars om statens naturvårdsverk begär det, skall SGU med eget yttrande hänskjuta ärendet till regeringen.

I tillståndet skall, heter det också i förordningen, anges i vilken omfattning sand, grus eller sten får tas. Där skall också upptas bl. a. de föreskrifter som behövs för att i skälig omfattning tillgodose andra intressen såsom sjöfarten, fisket och naturvården.

Vattenlagen

Enligt den äldre vattenlagen (1918:523), som gällde vid den prövning hos vattendomstolen som redovisas i det följande (s. 27 f.), krävdes tillstånd av vattendomstolen för "byggande i vatten" – även i havet – enligt i lagen angiven definition av detta begrepp. Vad som i lagen stadgades om byggande i vatten skulle äga motsvarande tillämpning på bl. a. grävning och sprängning i sådant vattenområde som avsågs i lagen samt annan åtgärd till förändring av vattnets djup eller läge därstädes (2 kap. 1 §). Denna bestämmelse kunde bli tillämplig på sandtäkt. Byggande i vatten skulle inte tillåtas om därigenom "skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara" (2 §).

Enligt den nya vattenlagen (1983:291), som trädde i kraft den 1 januari 1984, krävs – med vissa här ej aktuella undantag – tillstånd för vattenföretag, vari innefattas bl. a. grävning och rensning i vattenområden (1 kap. 3 §). Under begreppen grävning och rensning faller enligt ett motivuttalande (prop. 1981/82:130 s. 395) också sandsugning. Ett vattenföretag får inte komma till stånd om någon skada eller olägenhet av större betydelse därigenom uppkommer för allmänna intressen (3 kap. 3 §). Det får komma till stånd endast om fördelarna från allmän och enskild synpunkt av företaget

överväger kostnaderna samt skadorna och olägenheterna av det (4 §). Beträffande ett vattenföretags inverkan på allmänna intressen sägs i motiven (prop. s. 97) att det kan röra bl. a. inverkan på fiskeintresset, speciella naturvårds- eller kulturminnesvårdssynpunkter och närboendes trevnad.

Vissa tillstånd till sandtäkt i Öresund

Tillstånd av statens industriverk

Statens industriverk meddelade den 28 juni 1982 tillstånd enligt lagen om kontinentalsockeln för dels AB Glassand att årligen utta 25 000 m^3 sand, grus och sten, dels Ahlsell IR AB att årligen utta 80 000 m^3 sand, grus och sten inom ett genom vissa begränsningslinjer angivet område, såvitt avser allmänt vattenområde vid Västra Haken i Öresund. För tillståndet gäller en rad villkor m. m., först och främst att tillstånd har lämnats också av vederbörande vattendomstol. Villkoren etc. överensstämmer i huvudsak med dem som sedermera har angetts av vattendomstolen (se s. 27 f.).

Industriverket har före sitt beslut inhämtat yttranden från tio remissinstanser, bl. a. fiskeristyrelsen, statens naturvårdsverk, Sveriges geologiska undersökning (SGU), länsstyrelsen i Malmöhus län och Vellinge kommun. Alla remissinstanser utom Vellinge kommun har ansett att tillstånd skulle kunna beviljas med vissa förbehåll och föreskrifter. Ur industriverkets referat av remissyttrandena kan följande citeras:

Naturvårdsverket motsätter sig ej att tillstånd meddelas under förutsättning att:

1. Effekterna inom det område som kan påverkas av verksamheten följs genom ett fortsatt kontrollprogram, som utförs av SGU och bekostas av bolagen. Omfattningen bör vara som SGU anser erforderlig, dock minst vad som för närvarande gäller.
2. Utrustning som använts för sandsugningen skall vara sådan att permanenta sandsugningsgropar inte uppstår och att grumling så långt möjligt begränsas.
3. Tillståndet bör helt eller delvis kunna upphävas om påtagliga skador på naturmiljön uppkommer.

– – –

SGU ger en närmare redogörelse av de hittills genomförda undersökningarna inom ramen för gällande kontrollprogram. Mot bakgrund av dessa resultat motsätter sig SGU inte att tillstånd ges med de generella förbehåll SIND normalt inskriver.

Länsstyrelsen tillstyrker med följande villkor:

– SGU skall ges i uppdrag att under perioden med en kontrollmätning följa verksamhetens inverkan på området.
– Uppkommer allvarliga förändringar inom området skall verksamheten avbrytas och orsakerna klarläggas.
– Tillstånd till uttag utöver kvantiteterna i ansökan bör ej beviljas.

I senare yttrande har länsstyrelsen bl. a uttryckt önskemål om att SGU

skall upprätta sitt kontrollprogram i samverkan med styrelsen. Utvärdering av resultaten bör första gången ske efter fem år.

Vellinge kommun avstyrker ansökan. Beslutet är ej enhälligt och reservationer har bifogats.

Av redogörelsen i industriverkets beslut framgår att sökandebolagen tidigare har fått tillstånd av industriverket och vattendomstolen att utta sand i ett närliggande område under åren 1978–1983. SGU har i en rapport år 1982 redovisat och utvärderat resultaten av dittills genomförda undersökningar inom ramen för ett kontrollprogram som upprättades år 1978. Av rapportens sammanfattning kan, anför industriverket, bl. a. följande utläsas:

- På basis av föreliggande mätmaterial kan sägas att inget tyder på att sandsugningen under senare år medfört ökade risker för erosion vid själva baspunkten Västra Haken.
- Observationsserien har varit för kort för att medge säkrare prognoser och bör därför utsträckas ytterligare några år.

– – –

- Från sedimentologisk/geologisk synpunkt har, med föreliggande undersökningsmaterial som grund, ej framkommit att sandsugningen under senare år, då kontrollmätningar pågått, åstadkommit påtagbara, varaktiga förändringar av strandförhållandena eller påtagbart ökade risker för erosion vid baspunkten.

Fortsatt sandsugning bör därför, från geologisk synpunkt, kunna tillåtas under villkor att i ev. täkttillstånd även fortsättningsvis medtages en paragraf om att tillståndsgivande myndighet kan minska eller utesluta medgivna täktvolymer om täkterna inverkar menligt på allmänna eller enskilda intressen. Det nu löpande kontrollprogrammet avses att fortsättningsvis redovisas en gång per år, varför läget vid Västra Haken förhoppningsvis bättre bör kunna hållas under kontroll.

Tillstånd av vattendomstolen

Växjö tingsrätt, vattendomstolen, har i deldom den 12 oktober 1982 lämnat de i föregående avsnitt nämnda företagen tillstånd att under tio år fr. o. m. dagen för domen årligen ta upp sammanlagt 25 000 m^3 resp. sammanlagt 80 000 m^3 sand, grus och sten inom det allmänna vattenområde vid Västra Haken i Öresund som begränsas av vissa angivna linjer, dock med vissa minimiavstånd till sjömärken, till enskilt vatten samt till fyrar och vissa ledningar och kablar m. m. För tillståndet gäller elva olika villkor och särskilda bestämmelser.

Bland de *villkor* som har uppställts är:

- användning av sådan utrustning att täkt kan bedrivas utan att permanenta större gropar eller fördjupningar uppstår samt begränsning av grumlingens omfattning och effekter till ett minimum,
- rätt för SGU och tullverkets kustbevakning att kontrollera upptagen kvantitet och efterlevnaden av tillståndets bestämmelser i övrigt,
- årlig redovisning av uttagen kvantitet sand etc. med uppgift om uttagsplats, uttagsperiod m. m.,

- bekostande av djupmätningar för att konstatera eventuella förändringar avseende ackumulation och erosion inom det område som påverkas av täktverksamheten,
- medverkan, i den mån så befinns erforderligt, till att nuvarande erosionsskydd vid viss punkt blir förstärkt.

Av de *särskilda bestämmelser* som gäller återges här två:

o 8. Är fara för handen, att genom täktverksamheten allmänna intressen i avsevärd mån förnärmas, äger vattendomstolen på skriftlig framställning av kammarkollegiet föreskriva ändrade villkor för täktverksamhetens fortsatta bedrivande eller, om befarad skada ej kan förebyggas genom ändrade föreskrifter, förordna att det nu lämnade tillståndet skall upphöra att gälla.

– – –

o10. Sökandebolagen förpliktas att solidariskt bekosta fiskeundersökningar inom aktuellt täktområde och inom medgivet täktområde inom Vellinge kommuns vattenområde med följande belopp under de fem första åren av täkttillstånden, nämligen sjuttiotusen (70 000) kronor den 1 april 1983, fyrtiotusen (40 000) kronor den 1 april 1985 och fyrtiotusen (40 000) kronor den 1 april 1987.

I inledningen till vattendomstolens dom redovisas bl. a. följande *faktiska förhållanden:*

Falsterbohalvön – – – har byggts upp av sandavlagringar, som till övervägande del vilar på morän. Halvön är enligt [SGU] ständigt utsatt för förändringar av sin strandfiguration, särskilt i sin västra del. Från Falsterbohalvön sträcker sig en sandbank ända ut till Västra Haken i nordväst och Östra Haken i nordost. – – – Enligt SGU är förändringarna utefter den västra kuststräckan mellan Falsterbohalvöns sydvästligaste udde – – – och Västra Haken betingade av en nettotransport av sand från söder mot norr. Sandvandringen orsakas av ett samspel mellan strömmar och vågor. – – – Enligt SGU består förändringarna inte blott av att själva strandlinjen förflyttas på grund av erosion eller ackumulation utan även att havsbottnen förändras på större eller mindre djup utanför stranden.

Det har uppgetts, att sökandebolagen bedrivit sandtäkt inom detta kustområde praktiskt taget oavbrutet sedan år 1904. – – – Enligt sökandebolagen har det – – – visat sig, att det inom nuvarande tillståndsområde vid Västra Haken inte längre finns någon för industrin lämplig sand. Bolagen har därför hos Statens industriverk ansökt om tillstånd att få nuvarande täktområde vid Västra Haken förskjutet norrut, där lämplig sand uppges finnas tillgänglig.

Beträffande *motstående intressen* anför vattendomstolen bl. a. följande:

Kammarkollegiet, som för talan för bevakande av det allmännas rätt och intressen i målet, har inte haft någon erinran mot det nu sökta företaget under förutsättning att vattendomstolen fastställer framför allt de av kollegiet uppställda villkoren, att effekterna av täktverksamheten inom området även i fortsättningen skall följas av SGU på sökandenas bekostnad och att vattendomstolen på framställning av kammarkollegiet äger föreskriva ändrade villkor för täktverksamheten eller förordna att domstolens tillstånd skall upphöra att gälla, om fara är för handen att allmänna intressen till följd

av täktverksamheten i avsevärd mån förnärmas. Dessa bägge villkor ävensom övriga av kammarkollegiet uppställda villkor – däribland skyldighet för sökandena att bekosta fiskeundersökningar – har medgetts av sökandena.

Statens naturvårdsverk har skriftligen inte haft annan erinran i målet än att de villkor som angetts i yttrande till statens industriverk och intagits i industriverkets tillstånd även bör intas i vattendomstolens dom.

Länsstyrelsen i Malmöhus län har inte haft någon erinran mot begärt tillstånd under villkor *att* SGU ges uppdrag under 10-årsperioden att med noggrann kontrollmätning följa sandsugningens inverkan inom det beviljade täktområdet, *att* täktverksamheten omedelbart skall avbrytas och orsakerna därtill klarläggas, om allvarliga förändringar uppkommer i området, *samt att* tillstånd till uttag utöver de kvantiteter som avses i ansökan inte bör beviljas.

Sjöfartsverket har skriftligen till vattendomstolen hänvisat till tidigare yttrande detta år till Statens industriverk, där sjöfartsverket anfört: "Området vid Västra Haken utgöres så gott som enbart av sand, sten och grus. Detta material är lättpåverkat av vattenströmmar och vind och en icke obetydlig förflyttning av massor sker kontinuerligt. --- Ett tillstånd till sandtäkt inom nu ansökt område skulle sannolikt förbättra sandsituationen i Västra Hakenområdet. – Sjöfartsverket har således intet att erinra mot att täkttillstånd inom ansökt område beviljas."

Vellinge kommun, som vid huvudförhandlingen uppgett sig föra talan inte blott för tillgodoseende av allmänna intressen i orten utan även som ägare av mycket stora vattenområden kring Skanör eller således även för kommunens enskilda intressen, har – såsom talan slutligen preciserats – yrkat, att täktverksamheten måtte begränsas [på visst angivet sätt vad gäller område och kvantitet sand etc.].

Kommunen har därvid åberopat, att större årligt uttag skulle vara otillåtligt enligt vattenlagens regler, eftersom det skulle orsaka sådan bestående ändring av naturförhållandena att väsentligt minskad trevnad för närboende och betydande förlust från naturvårdssynpunkt kunde befaras.

Intresseorganisationerna Skånes naturvårdsförbund och Falsterbonäsets Naturvårdsförening har ansett, att ytterligare sandsugning i det strandnära området vid Västra Haken inte bör tillåtas, innan orsakerna till förändringarna av revlarna vid Skanör och kustremsan utmed Falsterbohalvön grundligt undersökts ---.

Ur sammanfattningen i den i föregående avsnitt nämnda rapporten från SGU återger vattendomstolen ytterligare bl. a. följande punkt:

Vid stranden omedelbart N om Skanörs hamn har erosion av stranden kunnat konstateras. Erosionen torde bero på en kombination av hamnpirens inverkan på sandvandringen, s. k. groin-effekt, och av muddringen i inseglingsrännan. Inga tecken tyder på att erosionen är förorsakad av sandsugningen i Västra Haken-området.

I *domskälen* uttalar vattendomstolen bl. a.:

I SGU:s utlåtande har, såsom Vellinge kommun påpekat, antecknats att studier av ström- och vindförhållandenas inverkan på tillförseln av sand inte kunnat göras inom den ekonomiska ramen för uppdraget. Även om alla faktorer, som kan påverka nettotillförseln av sand till området, sålunda inte

undersökts, anser vattendomstolen att SGU:s hittillsvarande utredning visar, att det i förhållande till tidigare täkttillstånd inom allmänt vattenområde vid Västra Haken ökade uttaget av sand, grus och sten intill 105 000 m^3 om året inte kan antagas komma att medföra bestående skada på natur- och fiskeintressen.

Genom de villkor som föreslagits för täktverksamheten och medgetts av sökandebolagen kan när som helst under tillståndstiden kammarkollegiet hos vattendomstolen påkalla ändring av villkoren för täkten och till och med upphörande av denna samt tillståndsgivaren – som i domslutet på grund av lagändring bör anges vara SGU – direkt hos sökandebolagen ändra villkoren för tillståndet eller låta detta upphöra, vilket innebär att tillståndet enligt denna deldom i motsvarande mån ändras. I praktiken erhåller sökandena genom denna deldom sålunda ett villkorat tillstånd. Täktens tillåtlighet enligt bestämmelserna i 2 kap. vattenlagen kan enligt vattendomstolens mening därför inte ifrågasättas.

Fortsatt prövning

Vellinge kommun har hos vattenöverdomstolen fört talan mot vattendomstolens i föregående avsnitt refererade beslut. Kommunen kräver en närmare angiven begränsning av det område inom vilket sandtäkt skall få äga rum. Vattenöverdomstolens dom är – efter syn och huvudförhandling i maj – att vänta i juni 1984.

Vattendomstolens tillstånd har enligt domen fått tas i anspråk fastän det inte har vunnit laga kraft.

Utskottet

Under rubriken Mineralförsörjning m. m. tas i budgetpropositionen (prop. 1983/84:100 bil. 14) upp anslag som disponeras av tre myndigheter på gruv- och mineralområdet, nämligen Sveriges geologiska undersökning (SGU), bergsstaten – för vilken SGU är chefsmyndighet – och nämnden för statens gruvegendom. Förutom regeringens förslag på dessa punkter behandlar utskottet här en rad motionsyrkanden som gäller dels övergripande näringspolitiska och tekniska frågor på gruvområdet, dels särskilda mineralprojekt, dels utformningen och tillämpningen av den lagstiftning som reglerar utvinningen av olika slags mineral. Utskottet föreslår också en mindre ändring i lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter.

Anslagsfrågor m. m.

Regeringen föreslår i budgetpropositionen att till Sveriges geologiska undersökning (SGU) anslås ca 66,3 milj. kr. för geologisk kartering m. m. och ca 1 milj. kr. för utrustning. Utskottet tillstyrker dessa förslag liksom förslaget om ett anslag av ca 2,5 milj. kr. till bergsstaten.

Regeringen föreslår vidare att nämnden för statens gruvegendom (NSG)

för budgetåret 1984/85 får ett reservationsanslag av 38 688 000 kr. till prospektering m. m. och ett förslagsanslag av 7 686 000 kr. till egendomsförvaltning m. m. Liksom tidigare år begär regeringen därutöver bemyndigande att för NSG:s räkning göra åtaganden för de tre nästföljande budgetåren. Ramarna för dessa åtaganden sätts till resp. 25 milj. kr., 16 milj. kr. och 11 milj. kr.

Utskottet konstaterar inledningsvis att regeringens förslag till anslag till NSG:s prospektering m. m. för nästa budgetår innebär en reducering med ca 25 milj. kr. jämfört med innevarande budgetår. Denna besparing aviserades redan i höstas i samband med att regeringen – i en proposition om vissa ekonomisk-politiska åtgärder (prop. 1983/84:40 bil. 10) – föreslog att stödformen bidrag till prospektering av vissa mineral skulle upphöra den 30 juni 1984 (se s. 8). Enligt nämnda proposition görs besparingen med hänsyn till det ansträngda statsfinansiella läget. Genom sin aktiva medverkan i programmet för utökad prospektering bör nämnden, sades det i propositionen, komma att erhålla rimlig kompensation för besparingen.

Utskottet har tidigare ställt sig bakom och riksdagen godkänt förslaget att stödformen bidrag till prospektering av vissa mineral skall upphöra den 1 juli 1984 (NU 1983/84:8, rskr 1983/84:94).

Den nu föreslagna reduceringen av NSG:s prospekteringsanslag är till stor del en följd av detta riksdagsbeslut och tillstyrks i denna del av utskottet. Därutöver är det fråga om en viss reell minskning av anslaget. Även i den delen kan utskottet ställa sig bakom förslaget med hänsyn främst till NSG:s medverkan i olika former i programmet för utökad prospektering och till de prospekteringsbidrag som NSG därigenom kan komma att erhålla från det särskilda anslaget.

I tre motioner finns förslag om att det statliga prospekteringsstödet skall reduceras genom att NSG:s anslag dras ned eller genom att ramen för det särskilda prospekteringsprogrammet minskas.

I motion 1983/84:1896 (m) påyrkas sålunda en ännu mera långtgående reducering av NSG:s prospekteringsanslag än den som regeringen föreslår. Motionärerna erinrar om att moderata samlingspartiet under de senaste åren har medverkat till en förstärkning av statens insatser på området. De framhåller också att partiet tidigare (NU 1981/82:40, 60, rskr 1981/82:430) har ställt sig bakom ett uttalande av riksdagen om ytterligare överväganden från regeringens sida rörande prospekteringsverksamheten i Bergslagen. Däremot har partiet motsatt sig det särskilda reservationsanslaget av 300 milj. kr. för utökad prospektering m. m.

Om man till detta anslag, som riksdagen alltså redan har anvisat, lägger det i budgetpropositionen föreslagna anslaget till nämnden för statens gruvegendom för prospektering m. m. blir det, menar motionärerna, en orimligt snabb och kraftig ökning av de sammanlagda anslagen för prospektering. Nu tillgängliga resurser är enligt deras bedömande inte tillräckliga för en så stor ökning av stödvolymen, såvida inte företagens prospekteringsinsatser avse-

värt begränsas. I motionen föreslås därför att det nu aktuella prospekteringsanslaget beräknas till 23 668 000 kr., vilket innebär en minskning med 15 milj. kr. i förhållande till regeringens förslag. Vidare föreslås att bemyndigandet för regeringen att ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens verksamhet begränsas till att gälla 10 milj. kr. för budgetåret 1985/86 och att inget sådant bemyndigande nu lämnas för budgetåren 1986/87 och 1987/88.

Utskottet avstyrkte en motion med samma innehåll våren 1983 (NU 1982/83:32). Utskottet delade då inte motionärernas uppfattning att de statliga prospekteringsinsatser som regeringen räknade med skulle medföra en neddragning av företagens prospekteringsverksamhet. Den höjda anslagsnivån var enligt utskottets mening motiverad av såväl mineralpolitiska som regionalpolitiska skäl. I sammanhanget framhölls även att de anslagna medlen för programmet för utökad prospektering också avsågs kunna utnyttjas för forsknings- och utvecklingsprojekt. Utskottets ställningstagande var inte enhälligt (se s. 6 f.).

Som framgår av redogörelsen i det föregående (s. 7) har NSG nyligen i en skrivelse till regeringen redovisat hittillsvarande erfarenheter av det särskilda prospekteringsprogrammet. Den utvärdering som nu kan göras är begränsad, eftersom en mindre del av den totala stödramen har fördelats och kort tid har gått sedan programmet påbörjades.

Utskottet vill emellertid peka på några uppgifter i NSG:s redovisning som talar mot argumenten i motion 1983/84:1896 (m). NSG konstaterar att den statliga satsningen allmänt sett har aktiverat svensk prospekteringsverksamhet. Det är, anför NSG, inte endast prospekteringsvolymen som har vuxit. Även i andra avseenden har stödet börjat fungera som en stimulans till nya tankar, aktiviteter och kontakter. Totalt sett synes stödet enligt NSG också ha stimulerat till en ännu så länge begränsad men dock något ökad egen insats från prospektörernas sida.

Utvecklingen hittills stöder alltså inte de farhågor som motionärerna framför till grund för sitt besparingsförslag. Tillgängliga uppgifter tycks i stället ge vid handen att utskottets bedömning förra året var riktig. Någon neddragning av den prospekteringsverksamhet som de etablerade prospekteringsföretagen finansierar med egna medel synes inte ha skett. Nya projekt som innebär samarbete mellan prospekterings- och industriföretag har kommit till. Inriktningen av de projekt som har beviljats bidrag stärker utskottet i dess uppfattning att den höjda anslagsnivån för prospektering med statliga medel är motiverad av såväl mineralpolitiska som regionalpolitiska skäl. Någon reducering av NSG:s prospekteringsanslag utöver den som utskottet har tillstyrkt i det föregående kan utskottet med hänvisning till det nu sagda inte ställa sig bakom. Utskottet kan inte heller stödja motionärernas förslag att bemyndigandet för regeringen att fatta beslut om prospektering avseende tid efter utgången av budgetåret 1984/85 skall begränsas till endast ett år och till ett belopp av endast 10 milj. kr. Med hänsyn till prospekteringsverksamhetens långsiktiga karaktär bör ett bemyndigande ges regeringen att

göra fleråriga åtaganden till belopp i enlighet med dess förslag. Utskottet avstyrker således besparingsyrkandet i motion 1983/84:1896 (m) och tillstyrker propositionen i vad gäller anslag till Statens gruvegendom: Prospektering m. m. och bemyndigande för regeringen avseende budgetåren 1984/85–1987/88.

Två motionsyrkanden går ut på att ramen för anslaget för utökad prospektering skall minskas. Båda motionerna ger uttryck för en kritisk inställning till detta prospekteringsstöd. Enligt partimotion 1983/84:2527 (c) har några hållbara motiv för en så stor prospekteringssatsning som den av riksdagen beslutade om 300 milj. kr. inte redovisats. Motionärerna erinrar om att de i annat sammanhang (NU 1983/84:8 s. 16) har begärt att den totala ramen för programmet skall minskas med 50 milj. kr. i statsbudgeten för 1984/85. Med hänsyn bl. a. till att någon prospektering av uran inte bör komma i fråga bör det, enligt motionärerna, vara möjligt att nu minska ramen för programmet med 100 milj. kr.

Också motion 1983/84:908 (fp) hänvisar till tidigare redovisad kritik mot det femåriga prospekteringsprogrammet (NU 1982/83:18 s. 24) och efterlyser bl. a. en redovisning av planerna för programmets fortsättning. Enligt motionärernas uppfattning bör totalramen minskas med 50 milj. kr.

Utskottet har i det föregående redovisat sina skäl för att inte ställa sig bakom de besparingskrav i motion 1983/84:1896 (m) som avser NSG:s prospekteringsanslag. Samma grundläggande uppfattning om betydelsen av den ökade statliga satsningen för att stimulera prospekteringsverksamheten i landet leder utskottet till slutsatsen att de båda nu angivna motionskraven inte skall tillstyrkas. Prospekteringsprogrammet utgör enligt utskottets mening ett viktigt led i arbetet på att säkra en långsiktig råvarubas för landets gruv- och mineralindustri, och det är av betydelse också från regionalpolitisk synpunkt. NSG:s nyss nämnda rapport med redovisning av hittillsvarande erfarenheter av programmet ger enligt utskottets mening klara belägg för programmets berättigande. Utskottet motsätter sig att prospekteringsanslaget reduceras i enlighet med motionärernas önskemål.

Ett av argumenten i motion 1983/84:2527 (c) för att anslaget skall dras ned är att någon prospektering av uran inte bör komma i fråga. Mot detta vill utskottet anföra att anslaget aldrig har varit dimensionerat för att specifikt täcka kostnader för uranprospektering. Frågan om ett förbud mot prospektering av uran behandlas senare i detta betänkande. Utskottet ställer sig avvisande till det nu berörda argumentet för en minskning av prospekteringsanslaget.

Någon särskild redovisning till riksdagen av planerna för programmets fortsättning i enlighet med vad som sägs i motion 1983/84:908 (fp) anser utskottet inte nödvändig. Däremot finner utskottet det lämpligt att regeringen också i fortsättningen, på det sätt som har skett i årets budgetproposition, redovisar hur prospekteringsanslaget har utnyttjats.

Med hänvisning till vad som nu har anförts avstyrker utskottet motionerna

1983/84:908 (fp) och 1983/84:2527 (c) i berörda delar.

Enligt motion 1983/84:857 (m) är Västernorrlands och Jämtlands län mycket dåligt utforskade från geologisk utgångspunkt. Eftersom utvecklingen inom prospekteringstekniken går mot s. k. fullprospektering, dvs. en helt förutsättningslös undersökning av stora arealer i syfte att finna varje tänkbart slag av mineralfyndighet, finns det enligt motionärerna anledning att ompröva anslagens regionala fördelning. Riksdagen borde göra ett uttalande av innebörd att en tiondel av prospekteringsanslaget för budgetåret 1984/85 skall användas för utforskning av mineraltillgångarna i Västernorrlands och Jämtlands län.

Våren 1983 behandlade utskottet ett liknande motionsyrkande samt yrkanden om ökade prospekteringsinsatser inom vissa andra delar av Norrland. Utskottet anförde då (NU 1982/83:32) att motionskraven kunde komma att tillgodoses inom ramen för det särskilda anslaget för utökad prospektering.

Som framgår av redovisningen på s. 7 fördes Västernorrlands och Jämtlands län samman med Västerbottens län när ansökningarna om prospekteringsbidrag från detta anslag behandlades. Därmed fick även dessa län i princip tillgång till den del av anslaget som hade avsatts för Västerbottens län.

Av de ca 52 milj. kr. som hittills har beslutats i bidrag till skilda företag har ca 12 % avsett projekt i Västernorrlands och Jämtlands län. Vidare kan nämnas att Norrlandsfonden har anslagit sammanlagt närmare 4 milj. kr. för prospektering i Västernorrlands och Jämtlands län under perioden 1981–1983. Med hänsyn till det nu sagda anser utskottet att motion 1983/84:857 (m) inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Övergripande frågor

Vänsterpartiet kommunisterna framför i två motioner krav på handlings- och åtgärdsprogram inom det mineralpolitiska området. Den ena motionen rör gruvnäringen, den andra industrimineralområdet.

En strategi som sätter stopp för fortsatt gruvdöd och för ökad privatisering och internationalisering erfordras om den svenska gruvnäringen skall överleva, sägs det i motion 1983/84:563 (vpk). Motionärerna anger en rad huvudpunkter i en sådan strategi. Samhället bör pröva alla gruvprojekt, menar de, och ingen gruva bör få läggas ned innan en samhällsekonomisk bedömning har gjorts. Prospekteringen bör öka och stå under samhällets kontroll, vilket kräver att SGU reorganiseras. En ökad förädling av mineralråvaror bör åstadkommas genom satsning på konkreta industriprojekt, t. ex. en handelsgödselfabrik. Boliden AB bör förstatligas. Forskningen på mineralområdet bör bli föremål för demokratisk kontroll och insyn. Man bör satsa på nya handelspartner och för den skull upprätta ett statligt handels- och bytesbolag för gruv- och stålindustrin. Den internationella inriktningen

av mineralpolitiken bör också ta sig uttryck i en planerad överföring av teknologi till andra länder, bilaterala avtal i syfte att skapa trygghet i försörjningen med sådana metaller som inte är tillgängliga i Sverige samt åtgärder för att utveckla den internationella fackliga solidariteten.

Utskottet vill med anledning av denna motion erinra om att regeringen med sina förslag i den tidigare nämnda propositionen (prop. 1982/83:50 bil. 6) om vissa ekonomisk-politiska åtgärder inledde ett investerings- och utvecklingsprogram för gruv- och mineralindustrin. Ett sådant program motiverades enligt propositionen av att det från industri-, handels- och arbetsmarknadspolitiska synpunkter var angeläget att bättre utnyttja Sveriges egna råvaruresurser.

Ett första led i detta program är det särskilda anslag för utökad prospektering som föreslogs i den nämnda propositionen i syfte att öka livslängden hos befintliga gruvor och skapa förutsättningar för nya sådana. Ett andra led är regeringens uppdrag åt SGU att utarbeta en översikt över det forsknings- och utvecklingsarbete som bedrivs i Sverige och som är av betydelse för mineralområdet. SGU:s roll i detta sammanhang skall övervägas. I uppdraget ingår också att lämna förslag på angelägna åtgärder vad gäller forskning och utveckling inom hela mineralsektorn. Ett tredje led är den översyn av minerallagstiftningen som regeringen har initierat (se s. 12).

På viktiga punkter har således, inom ramen för ett investerings- och utvecklingsprogram för mineralområdet, åtgärder vidtagits eller initierats. Målet för detta program ansluter väl till det som har varit vägledande för förslagen i motion 1983/84:563 (vpk) i nu aktuell del, att den svenska gruv- och mineralindustrin skall utvecklas.

Detaljerade riktlinjer av den innebörd som motionärerna anger kan utskottet emellertid inte tillstyrka. Utskottet vill här erinra om att riksdagen vid ett flertal tillfällen, bl. a. åren 1978, 1979, 1980, 1982 och senast 1983 (NU 1982/83:32) har avslagit motioner av samma eller likartad inriktning. Också den nu aktuella motionen 1983/84:563 (vpk) avstyrks alltså i berörd del.

Enligt motion 1983/84:363 (vpk) bör riksdagen hemställa hos regeringen om en plan för brytning och förädling av industrimineral. Dessa mineral utgör, säger motionärerna, en ännu icke utnyttjad potential i landet och det finns stora möjligheter till utveckling inom området. En sådan utveckling kräver emellertid enligt motionärerna en offensiv statlig planering. Viktiga moment i denna planering anges vara att det inrättas en avdelning inom SGU som enbart skall arbeta med industrimineral och att en detaljerad långsiktig prospekteringsplan för industrimineral utarbetas. Mineralteknisk och metallurgisk forskning för att utveckla lämpliga processer borde genomföras. Det borde också göras marknadsundersökningar. Vad beträffar långt gångna projekt inom industrimineralområdet, främst Aitikprojektet, borde regeringen ta initiativ till att de industrimineral som beräknas kunna utvinnas ur avfallet förädlas vidare inom landet. Motionärerna pekar på möjligheten att ur glimmer laka fram kalium användbart för framställning av handelsgödsel

samt aluminiumklorid lämplig för utvinning av aluminium.

Som framgår av redogörelsen i det föregående (s. 9) har industrimineral stor betydelse som insatsvaror inom en rad svenska industrigrenar. Förbrukningen ökar och nya användningsområden tillkommer fortlöpande. Produktionen i landet är begränsad och utlandsberoendet i försörjningen således stort. Utskottet delar motionärernas uppfattning att det är viktigt att den potential som finns för ökad inhemsk utvinning och vidareförädling av industrimineral tas till vara. Härför talar både sysselsättningsskäl och önskemål om en tryggad försörjning. Av intresse är också möjligheterna att i vissa användningar ersätta metaller med produkter baserade på industrimineral. Utskottet finner det därför motiverat att det för industrimineral när det gäller både prospektering och forskning avsätts resurser som bättre än vad som hittills har varit fallet svarar mot deras andel av den svenska metall- och mineralförbrukningen och deras betydande utvecklingspotential.

I detta avseende är, enligt vad utskottet har inhämtat, en positiv utveckling på väg. Nämnden för statens gruvegendom kommer sålunda under innevarande år att fördubbla sina prospekteringsinsatser avseende industrimineral, som därmed kommer att svara för ca 10 % av nämndens totala prospektering. Vid SGU pågår en sammanställning av den stora mängd observationer avseende industrimineral som finns i äldre dagboksmaterial från geologiska fältarbeten. Styrelsen för teknisk utveckling planerar ett nytt insatsområde för industrimineral. Programmet avser forsknings- och utvecklingsinsatser med inriktning på teknik rörande framställning och användning av s. k. kvalificerade industrimineral (se vidare s. 10). I en rapport om forskning och utveckling inom mineralområdet som nyligen har överlämnats till regeringen lägger SGU fram ett programförslag för den egna kunskapsuppbyggande forskningen. Medelsbehovet uppgår till knappt 20 milj. kr. för en treårsperiod och avser till 30 % forskning rörande kalksten/dolomit och leror. Mineralteknisk och metallurgisk forskning med avseende på industrimineral bedrivs bl. a. vid högskolan i Luleå av Stiftelsen Mineralteknisk forskning. I samarbete mellan denna stiftelse och Svenska gruvföreningen utarbetades under år 1982 med anslag från STU ett detaljerat ramprogram för forskning och utveckling och utredningar avseende utvinning av industrimineral ur svenska fyndigheter. Detta program har ingått i underlaget för planeringen av STU:s insatsområde för industrimineral.

Beträffande Aitik kan utskottet konstatera att ett omfattande arbete, till stor del med statligt stöd, under senare år har lagts ned på undersökningar av om det går att tekniskt och ekonomiskt ta till vara anrikningssandens innehåll av industrimineral. Bl. a. har man studerat möjligheterna att utvinna kalium- och aluminiuminnehållet i den glimmer som i betydande mängder finns i sanden. Enligt vad utskottet har inhämtat är detta tekniskt möjligt men bedöms inte som ekonomiskt försvarbart. Däremot förefaller möjligheterna goda att utnyttja glimmern som fyllmedel i plast och papper. Undersökningsarbetet i Aitik kommer att fortsätta under ytterligare fyra år. I malmfältsutredningens nyligen avlämnade betänkande (Ds I 1984:9) Framtid i Malmfäl-

ten föreslås (s. 113) att medel ställs till förfogande för ytterligare satsningar på försöken att utvinna industrimineral i Aitik.

Utskottet finner det med hänsyn till vad här har nämnts om pågående aktiviteter inom prospektering och forskning avseende industrimineral inte motiverat att riksdagen begär en sådan plan för brytning och förädling av industrimineral som föreslås i motion 1983/84:363 (vpk). Förslaget att en särskild avdelning för industrimineral skall inrättas vid SGU avstyrker utskottet med motivering att det i första hand bör ankomma på myndigheten själv att ta initiativ till sådana förändringar av organisationen som behövs för att den skall kunna bedriva verksamheten på ett ändamålsenligt sätt. Utskottet avstyrker således motion 1983/84:363 (vpk).

Särskilda projekt

Fyra motioner har väckts om särskilda gruvor eller projekt inom mineralområdet. De avser vanadin, nickel, zink och krom samt sulfidmalmsfyndigheten Håkansbodamalmen i Lindesbergs kommun.

I motion 1983/84:697 (s) begärs att regeringen skall ta initiativ i syfte att få i gång en brytning av vanadin i Bjuråker. Ett liknande yrkande finns i motion 1983/84:2478 (vpk), där det dessutom yrkas att brytningen skall omfatta vanadinfyndigheten i Järvsö.

När utskottet behandlade ett liknande motionsyrkande våren 1983 (NU 1982/83:32) kunde utskottet konstatera att de nämnda vanadinförekomsterna enligt NSG eventuellt var brytvärda. Speciellt gällde detta fyndigheten i Bjuråker (Sumåssjön). På uppdrag av NSG undersökte AB Statsgruvor och Gränges International Mining möjligheterna till brytning. Enligt vad utskottet har inhämtat har NSG beviljats bidrag med närmare 2 milj. kr. ur det särskilda anslaget för utökad prospektering för att slutföra dessa undersökningar. Den samlade teknisk-ekonomiska utvärdering som undersökningarna syftar till pågår fortfarande. Resultatet beräknas enligt NSG föreligga under senvåren 1984.

Med hänsyn till NSG:s långt gångna utredningsarbete om möjligheterna att börja bryta vanadin i Bjuråker är det enligt utskottets mening inte motiverat att riksdagen begär några initiativ från regeringens sida för att få i gång en exploatering av denna fyndighet eller av den i Järvsö. Yrkandena härom i motionerna 1983/84:697 (s) och 1983/84:2478 (vpk) avstyrks således.

I motion 1983/84:697 (s) begärs på motsvarande sätt att regeringen tar initiativ för att få i gång brytning av nickel i Los i Hälsingland.

Utskottet har inhämtat att nickelfyndigheten i Los undersöktes av NSG för fyra år sedan. Den bedömdes då som inte brytvärd. Enligt NSG finns mera intressanta nickelfyndigheter på annat håll. Framför allt gäller detta ett område i östra Västerbotten där NSG f. n. är engagerat i ett stort prospekte-

ringsprojekt. Med hänvisning härtill avstyrker utskottet motion 1983/84:697 (s) också i denna del.

I motion 1983/84:1037 (vpk) påpekas att betydande mängder zinkmineral bryts inom Sverige men att all förädling av den till metall sker utomlands. Inriktningen bör, anser motionären, vara att de mineral som bryts inom landet också förädlas här. Detta kan också vara viktigt från beredskapssynpunkt. Riksdagen borde därför hos regeringen begära att överläggningar tas upp med företaget Vieille Montagne om att ett zinkverk skall komma till stånd i anslutning till bolagets anläggning i södra Närke.

Utskottet har vid flera tidigare tillfällen behandlat motionsyrkanden av innebörd att ett inhemskt zinksmältverk bör åstadkommas. Senast skedde detta våren 1983 då det i en motion (vpk) hade begärts att frågan skulle utredas. Näringsutskottet avstyrkte motionen (NU 1982/83:32) med motivering att betydande överkapacitet för zinkframställning rådde både i Skandinavien och i Europa i övrigt.

De stora europeiska zinkverken var så sent som under hösten 1983 överens om en produktionsbegränsning för att få upp zinkpriset. En klart förbättrad marknadssituation präglade emellertid det året och gjorde att produktionsminskningen inte genomfördes. Huruvida efterfrågeökningen under förra året var tillfällig eller kommer att vara bestående och ge fortsatt balans på zinkmarknaden är emellertid mycket svårt att bedöma. Däremot är det ett faktum att flera av de europeiska zinkverken är gamla och nedslitna. Det är inte uteslutet att de inom en förhållandevis snar framtid kommer att tas ur produktion.

Från både försörjnings- och sysselsättningssynpunkt vore det enligt utskottets mening positivt om den zinkmalm som utvinns i Sverige åtminstone delvis också förädlades i landet. I detta avseende ansluter sig utskottet till de grundläggande tankegångarna bakom förslagen i motion 1983/84:1037 (vpk). Utskottet ställer sig inte bakom motionärens förslag att regeringen skall ta upp överläggningar med företaget Vieille Montagne om byggande av ett zinkverk i Närke. Mot bakgrund av vad här har sagts om produktionsstrukturen i Europa finner utskottet det emellertid angeläget att regeringen följer utvecklingen, speciellt med beaktande av de nya tekniker som har utvecklats inom metallurgin. Dit hör t. ex. plasmateknologin och, som framhålls i motionen, de våtkemiska processerna. Utskottet utgår från att så sker. Någon särskild framställning till regeringen i detta ämne finner utskottet inte erforderligt. Med det nu anförda avstyrker utskottet motion 1983/84:1037 (vpk).

Det vore av ekonomiska, beredskaps- och försörjningsmässiga skäl av värde med en inhemsk brytning av krom, sägs det i motion 1983/84:2372 (s). Intressanta fynd av krommineraliseringar har t. ex. gjorts i Kukkola, Tornedalen. Åtgärder bör därför vidtas för en intensifierad prospektering av krom i östra Norrbotten, menar motionärerna. Också andra mineral borde

bli föremål för en mera målinriktad prospektering i detta område.

Enligt vad utskottet har erfarit pågår i östra Norrbotten prospektering som torde tillfredsställa motionärernas önskemål. Undersökningar av kromuppslaget Kukkola i Haparandaområdet pågår sålunda f. n. i NSG:s regi. Vidare slöts under år 1983 avtal mellan NSG, LKAB och AB Volvo om ett gemensamt projekt i nordöstra Norrbotten. Projektet omfattar en allsidig prospektering efter bas- och legeringsmetaller samt platinagruppens metaller. Projektet beräknas pågå i fem år. Det basprospekteringsprojekt slutligen, med en omslutning på totalt 28 milj. kr., som NSG bedriver i Norrbottens län avser delvis östra Norrbotten. Mot denna bakgrund finner utskottet inte anledning för riksdagen att göra ett uttalande av den innebörd som motionärerna föreslår. Motion 1983/84:2372 (s) avstyrks alltså av utskottet.

Möjligheterna till gruvbrytning i Håkansboda bör bli slutligt undersökta på ett godtagbart sätt, uttalas det i motion 1983/84:1037 (vpk). Motionären vill att regeringen skall vidta åtgärder i detta syfte.

Håkansbodamalmen i Bergslagen bröts fram till år 1919. Som ett led i ansträngningarna att mildra sysselsättningskonsekvenserna när Stråssa gruva lades ned avsatte riksdagen år 1976 ett belopp av 5 milj. kr. för förnyade undersökningar av fyndigheten. Resultatet av dessa undersökningar utvärderades såväl av huvudmannen för arbetena, SSAB Svenskt Stål AB, som av flera större gruvföretag. Samtliga fann, efter noggranna överväganden på tillgängligt underlag, att objektet saknade ekonomisk bärkraft.

Utskottet har vid flera tillfällen behandlat frågor om utnyttjandet av Håkansbodafyndigheten. Senast skedde det år 1983 (NU 1982/83:32). Härefter har, enligt vad utskottet inhämtat, vissa intressenter ansökt om medel från programmet för utökad prospektering för att fortsätta undersökningarna i Håkansboda. Regeringen har beslutat att inte bifalla ansökningarna.

Enligt vad utskottet har erfarit pågår f. n. viss fortsatt prospektering i Håkansboda. Undersökningarna bedrivs av LKAB Prospektering AB tillsammans med Svenska BP Mineral AB. Arbetena avser samma, av SSAB ägda, fyndighet som enligt vad som har sagts i det föregående utforskades under slutet av 1970-talet. Fyndigheten bedöms som potentiellt intressant för sitt innehåll framför allt av koppar men även av kobolt och i någon mån av ädelmetaller. De två företagen undersöker också flera andra mindre zink-, bly- och silverförande mineraliseringar i närheten av Håkansboda.

Utskottet kan därmed konstatera att fortsatta undersökningar pågår i och kring Håkansboda. Önskemålet i motion 1983/84:1037 (vpk) om en slutlig prospektering i detta område är på så sätt delvis tillgodosedda. Något särskilt uttalande av riksdagen i enlighet med yrkandet i motionen finner utskottet inte påkallat.

Ny teknik inom gruvindustrin

I motion 1983/84:1032 (vpk) pekas på möjligheterna att använda biotekniken inom gruvnäringen. Med hjälp av biologiskt material kan metaller urlakas ur bergmaterial och sedan utvinnas genom efterföljande processer. En närmare beskrivning av tekniken har lämnats i näringsutskottets betänkande om mineralpolitik våren 1983 (NU 1982/83:32), då en liknande motion behandlades.

Motionärerna ser två stora fördelar med bioteknikmetoden. Den kan användas på bergmaterial med låga metallhalter. Den kan vidare begränsa negativa miljökonsekvenser av den naturliga urlakningen av metaller från anrikningssand. Enligt motionärerna bör Lavergruvan i Älvsbyns kommun göras till forskningsgruva för prövning av tekniken med bakteriell sulfidmalmslakning. Forskningsresultaten skulle sedan komma till användning i andra nedlagda gruvor där förhållandena är likartade. En kommersiell utvinning av i första hand koppar och bly ur avfallet från gruvorna i Boliden och Kristineberg borde vara möjlig med användande av bioteknik. Resurser bör, menar motionärerna, ställas till förfogande för en teknisk-ekonomisk förstudie för att förbereda en utvinning. Resurser borde också anslås för att klargöra om det går att utvinna metallinnehållet i gruvvattnet från Falu gruva med bakteriell lakning och därmed bemästra ett svårlöst miljöproblem. En fortsatt inventering av metallinnehållet i avfallsdammarna kring svenska sulfidmalmsgruvor borde vidare göras för att komplettera den begränsade inventering som statens naturvårdsverk har genomfört. I fem yrkanden preciserar motionärerna de nu angivna kraven.

När utskottet behandlade motsvarande motion våren 1983 konstaterade utskottet att biotekniken periodvis hade prövats i Sverige. Med finansiellt stöd av styrelsen för teknisk utveckling (STU) hade under år 1981 en mera generell kunskaps- och kompetensuppbyggande universitetsforskning påbörjats med målet att på sikt utveckla metoden för de svenska sulfidmalmerna. En första undersökningsetapp förväntades vara genomförd och avrapporterad i december 1983. Först därefter kunde STU bedöma projektets vidare utveckling. Utskottet fann den fortsatta utvecklingen av denna teknik vara av stort intresse. Det ankom emellertid, anförde utskottet, på STU att bedöma hur projektet i fortsättningen skulle stödjas. Utskottet fann därför att den aktuella motionen inte gav anledning till någon åtgärd från riksdagens sida.

Enligt vad utskottet har inhämtat görs små, positiva framsteg i det av STU stödda forskningsprojektet. Projektet fortsätter och initiativ har tagits till att bredda kretsen av intressenter. Nyligen har vidare Norrlandsfonden anvisat 1,5 milj. kr. till institutionen för tillämpad bioteknik vid Umeå universitet för studium av bioteknisk lakning av bl. a. sulfidmalmer. Ett utvecklingsarbete i den riktning motionärerna förordar är således igångsatt på olika håll.

Utskottet ser positivt på att fortsatta ansträngningar görs för att utveckla och anpassa biotekniken till de särskilda förhållanden som gäller i Sverige

med avseende på bl. a. klimat, bergmaterial och miljökrav. Som utskottet anförde vid sin tidigare behandling av frågan bör det ankomma på STU och andra forskningsstödjande organ att bedöma på vad sätt och i vilken omfattning denna teknikutveckling bör stödjas. Detta gäller biotekniken som hjälpmedel såväl för kommersiell utvinning av metaller som för hantering av miljöproblem kring gruvorna. Utskottet uppmärksammar i detta sammanhang att regeringen i sin nyligen avlämnade proposition om forskning (prop. 1983/84:107 s. 17) har beräknat medel för en kraftig ökning av insatserna inom det biotekniska området. Tyngdpunkten i satsningen på bioteknik ligger naturligen på annat område än dess utnyttjande inom gruvnäringen. Detta utesluter inte att visst utrymme kan komma att finnas även för ett stöd till biotekniskt utvecklingsarbete inriktat på metall- och mineralutvinning.

Naturvårdsverket kommer enligt vad utskottet har inhämtat att fortsätta den inventering av avfallsdammarna kring sulfidmalmsgruvor som påbörjades för något år sedan. Arbetet, som beräknas pågå under ytterligare tre år, inriktas både på avfallshögar som tidigare inte har studerats och på kompletterande inventeringar av redan undersökta upplag. Syftet är att få ett underlag för förslag till miljövårdskrav avseende upplagen. Önskemålet i motion 1983/84:1032 (vpk) om fortsatt inventering är således tillgodosett.

Utskottet vill avslutningsvis nämna att även s. k. kemisk lakning enligt vad utskottet inhämtat kan vara intressant från de synpunkter motionärerna framhåller. Kemisk lakning kan styras bättre än bakteriell lakning. Som metod för att utvinna metaller ur de av motionärerna nämnda restupplagen från anrikningen bedöms den ha fördelar framför den bakteriella lakningen. SGU har nyligen till regeringen överlämnat en redovisning av vissa frågor om forskning och utveckling inom mineralområdet. Där understryks bl. a. behovet av kvalificerat kunskapsuppbyggande inom området mineralteknisk processkemi. SGU föreslår att medel härför tilldelas STU från anslaget för utökad prospektering m. m.

Med hänsyn till det nu anförda finner utskottet att det berörda yrkandet i motion 1983/84:1032 (vpk) inte ger anledning till någon åtgärd från riksdagens sida.

I motion 1983/84:1042 (fp) begärs att förutsättningarna för gruvdrift i liten skala snarast skall utredas. Motionären pekar på olika statliga insatser som skulle underlätta malmbrytning i små enheter, bl. a. vad avser prospektering, finansiering och garanterade metallpriser. Motionärens syfte är att en försöksverksamhet med smågruvor skall komma till stånd i Norrlands inland. Motionen bygger på en utredning från Norrlandsfonden (Gruvverksamhet i liten skala. Norrlandsfonden informerar nr 17), publicerad i december 1982.

Även denna motion tar upp ett ämne som behandlades av näringsutskottet våren 1983. Utskottet kunde då konstatera (NU 1982/83:32) att, enligt uppgift från Norrlandsfonden, utredningsskedet vad gällde gruvdrift i liten

skala var ett passerat stadium.

Enligt vad utskottet har inhämtat har Norrlandsfonden inlett ett samarbete med såväl nämnden för statens gruvegendom (NSG) som LKAB i frågor rörande smågruvor. Detta har bl. a. inneburit att Norrlandsfonden och NSG tillsammans har gått igenom samtliga små fyndigheter som NSG har inmutat i regionen och att NSG till fonden har överlämnat tillgängligt material kring fyndigheterna. Vidare har avtal tecknats mellan NSG och Norrlandsfonden enligt vilket fonden ges rätten att undersöka fyndigheterna och även optionsrätt till eventuell framtida brytning. Konkreta diskussioner förs f. n. om förutsättningarna att börja bryta ett antal mindre fyndigheter. Ett mobilt anrikningsverk skulle därvid sannolikt komma att användas. Utvärderingen av projektet befinner sig i sitt slutskede. Resultatet beräknas föreligga under 1984.

Med hänsyn till det som nu har sagts finner utskottet att motion 1983/84:1042 (fp) inte ger anledning till någon åtgärd från riksdagens sida.

Minerallagstiftning m. m.

Allmänt

Den svenska lagstiftningen om rätten att utvinna mineraltillgångar är – såsom närmare har angetts i det föregående (s. 11) – grundad på tre olika regleringsprinciper. Skillnaderna har bl. a. näringspolitisk innebörd. I begränsad utsträckning tillämpas jordägandcrättssystemet. För alla viktigare mineral finns emellertid bestämmelser enligt vilka en fyndighet kan undandras jordägaren och upplåtas åt någon annan för exploatering. I fråga om viktigare metaller och vissa industrimineral gäller gruvlagen (1974:342) och därmed inmutningssystemet, som har ansetts ge särskild stimulans åt sökandet efter nya mineraltillgångar. Staten får utan särskild åtgärd hälftenandel – kronoandel – i de utmål som enligt gruvlagen anvisas för mineralutvinning. Inmutningssystemet gynnar sålunda i sin nuvarande form även det allmännas ekonomiska intressen. Lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter (minerallagen) bygger på koncessionssystemet, enligt vilket staten bestämmer vem som skall få undersöka och bearbeta en fyndighet. Koncession enligt minerallagen kan förenas med villkor att staten skall ha rätt att delta i den koncessionerade verksamheten.

Sedan något år är minerallagstiftningskommittén (I 1983:04) i färd med en översyn av minerallagstiftningen. Ordningen med skilda regelsystem för olika slags mineraltillgångar betecknas i dess direktiv som otillfredsställande. Som en utgångspunkt för utredningsarbetet anges att inmutnings- och koncessionssystemen i deras nuvarande utformning bör ersättas av ett nytt system som i huvudsak bygger på koncessionsprincipen men har inmutningsrättsliga inslag.

I vänsterpartiet kommunisternas tidigare (s. 34) berörda motion 1983/84:563 ställs – utan omnämnande av minerallagstiftningskommittén – krav på

vittgående förändringar i den rättsliga regleringen på mineralområdet.

Ett av dessa krav är att inmutningssystemet skall avskaffas och ersättas med ett enhetligt koncessionssystem.

Som framgår av det nyss sagda är regeringens syfte med minerallagstiftningskommittén att få förslag till en enhetlig minerallagstiftning präglad främst av koncessionsprincipen. Kommitténs arbete och statsmakternas kommande ställningstagande till dess resultat bör enligt utskottets mening inte föregripas genom en sådan meningsyttring som motionärerna begär. Utan att gå in på en diskussion av de värderingar som kan knytas till de olika mineralrättsliga principerna avstyrker utskottet därför motion 1983/84:563 (vpk) i nu angiven del.

I samma motion begärs också att minerallagstiftningen skall ändras på sådant sätt att alla nya mineralfyndigheter helt tillfaller samhället. Koncession skulle enligt den av motionärerna föreslagna ordningen alltså inte kunna lämnas åt andra företag än stats- och kommunalägda.

Det allmännas intressen på mineralområdet är, såsom framgår av vad nyss sagts, i betydande grad tillgodosedda enligt nuvarande ordning. Minerallagstiftningskommitténs direktiv bestyrker naturligt nog att regeringen inte tänker sig någon från motionärernas utgångspunkt negativ förändring härvidlag. Utskottet avstyrker motionsyrkandet om att framdeles påträffade mineralfyndigheter skall tillfalla det allmänna.

Förutom minerallagstiftningen är också en rad andra lagar, bl. a. om naturvård och miljöskydd, tillämpliga på mineralutvinningsprojekt. En del uppgifter om regelsystemet har lämnats i det föregående (s. 16 f.). I minerallagen framhålls uttryckligen (3 §) att vad som föreskrivs i byggnads-, naturvårds- och miljöskyddslagstiftning eller i annan lagstiftning gäller för sådan verksamhet som bedrivs på grund av koncession enligt lagen. I minerallagstiftningskommitténs direktiv anförs att ett sådant enhetligt system som kommittén skall söka utforma torde "medföra att tillämpningen av minerallagstiftningen bättre kan samordnas med tillämpningen av annan lagstiftning, främst byggnads-, rennärings- samt naturvårds- och miljöskyddslagstiftningen".

Folkpartiet vill, enligt ett yrkande i motion 1983/84:904, att i gruv- och minerallagstiftningen skall införas regler som direkt föreskriver hänsyn till naturvårdens krav. Man åberopar motsvarande regler i skogsvårdslagen (1979:429) och – efter en just företagen ändring – i lagen (1979:425) om skötsel av jordbruksmark.

Utskottet finner det uppenbart – och räknar med att detta också är motionärernas uppfattning – att mineralutvinningsprojekt även fortsättningsvis bör omfattas av naturvårdslagen (1964:822), miljöskyddslagen (1969:387) etc. i den utsträckning som resp. lagar föreskriver. Vad det nu är fråga om är således endast om den särskilda mineralrättsliga lagstiftningen bör kompletteras med vissa föreskrifter på naturvårdens område. Det ankommer på minerallagstiftningskommittén att närmare pröva vilka be-

stämmelser som bör ingå i den lagstiftning som direkt reglerar mineralutvinningen. Utskottet finner inte skäl för något uttalande av riksdagen enligt det berörda yrkandet i motion 1983/84:904 (fp), vilket alltså avstyrks.

Särskilda frågor rörande minerallagen

Naturgas är ett av de ämnen vilkas utvinning är reglerad genom minerallagen. I motion 1983/84:308 (c) föreslås en ändring i denna lag avseende fastighetsägares möjligheter att utan koncession leta efter naturgas på egen mark och utnyttja gas – och även olja – som han därvid påträffar. Liknande motioner åren 1981 och 1983 har, såsom framgår av det föregående (s. 18), avstyrkts av utskottet och avslagits av riksdagen. Som utskottet förra året framhöll kan minerallagstiftningskommittén överväga de förhållanden som motionären berör. Med detta förnyade påpekande avstyrker utskottet den nu aktuella motionen.

Uranhaltiga mineral tillhör också de ämnen som omfattas av minerallagen och som det alltså krävs koncession för att få bryta. I partimotionerna 1983/84:911 (c) och 1983/84:1367 (vpk) begärs förbud mot brytning av och i det senare fallet även prospektering efter uran. Denna begäran är i vartdera fallet sammankopplad med andra krav som är uttryck för en kritisk inställning till kärnkraften. I dessa delar har motionerna tagits upp i ett energipolitiskt sammanhang (NU 1983/84:30); det är härvid fråga bl. a. om förbud mot upparbetning av använt kärnbränsle och mot export av kärnkraftsteknologi.

Utskottet har vid upprepade tillfällen (se s. 19) avstyrkt motsvarande motionsyrkanden om förbud mot uranbrytning etc. Därvid har utskottet hänvisat till att uranbrytning inte kan ske utan att tillstånd har givits enligt bl. a. minerallagen, miljöskyddslagen och 136 a § byggnadslagen (1947:385). Med samma motivering avstyrker utskottet de båda nu aktuella motionerna i berörda delar.

Torv får, när syftet är att utvinna energi, inte brytas utan tillstånd enligt minerallagen. Visst undantag gäller dock för fastighetsägaren. I direktiven för minerallagstiftningskommittén uttalar regeringen att samhällets inflytande över torven bör stärkas och att en särskild lagstiftning om utvinning av torv bör införas. Frågan härom behandlar kommittén, såsom föreskrivs i direktiven, med förtur.

Två motioner riktar sig mot den nuvarande lagregleringen av torvtäkt. I motion 1983/84:1884 (s) begärs en utredning med sikte på att prövningen av ärenden om torvtäkt skall förenklas (se s. 21). Enligt motion 1983/84:2365 (m) bör torv utgå ur kretsen av ämnen som omfattas av minerallagens koncessionsbestämmelser.

Minerallagstiftningskommitténs betänkande om torvtäkt är, enligt vad utskottet har erfarit, att vänta i juni 1984. I avvaktan på den allsidiga

belysning av frågan som detta betänkande och dess fortsatta behandling kan väntas ge synes riksdagen inte böra göra något uttalande om minerallagens regler på området. Motionerna 1983/84:1884 (s) och 1983/84:2365 (m) avstyrks därför av utskottet.

I detta sammanhang vill utskottet ta upp frågan om en ändring i 40 § minerallagen. Ändringen är föranledd av ett tidigare beslut om ändring i lagen och är av sådan art att den bör genomföras omgående.

Den nämnda paragrafen, som behandlar frågan om tillsyn av lagens efterlevnad, hade i sin ursprungliga lydelse tre stycken. På förslag av regeringen beslöt riksdagen våren 1982 (prop. 1981/82:99, NU 1981/82:40 och 1981/82:60, rskr 1981/82:430) om ändringar i de två första av dessa. Innebörden var att statens industriverks tillsynsverksamhet skulle upphöra och tillsynen i fortsättningen utövas av bergmästarna ensamma. Paragrafens tredje stycke, som innehöll bestämmelser om rätt till tillträde till gruvor och andra anläggningar för den som hade att utöva tillsyn enligt lagen, återgavs inte i propositionens lagförslag och berördes inte heller av föredragande statsrådet. Det kan emellertid inte utläsas av propositionen att regeringen skulle ha haft för avsikt att föreslå riksdagen att upphäva bestämmelserna i tredje stycket; några sakliga skäl för en sådan åtgärd fanns icke heller.

Genom att riksdagen antog regeringens förslag till lag om ändring i minerallagen kom 40 § att i sin nya lydelse sakna det tidigare tredje stycket. Regeringen utfärdade den 17 juni 1982 den nu nämnda lagen i enlighet med riksdagens beslut (SFS 1982:484).

Av det sagda följer att 40 § minerallagen bör kompletteras med ett tredje stycke så att rätten till tillträde till gruvor etc. för den som utövar tillsyn enligt lagen åter blir reglerad i denna. Utskottet framlägger ett lagförslag av denna innebörd. Det före den 1 juli 1982 gällande tredje stycket i 40 § ligger till grund för förslaget men har i sak och form anpassats till de båda första styckena i deras numera gällande lydelse. För den verksamhet som tillträdesrätten skall möjliggöra används – efter mönster i 2 § lagen (1975:100) med vissa bestämmelser för personal inom hälso- och sjukvård – uttrycket "inspektera".

Ägarförhållanden m. m. på gruv- och mineralområdet

Utöver det tidigare berörda yrkandet om lagstiftning innebärande att alla nya mineralfyndigheter skall tillfalla det allmänna innehåller motion 1983/84:563 (vpk) också ett yrkande om att privatägda mineralförekomster skall överföras i samhällets ägo. Motionen handlar i sin helhet om gruvnäringen, och ett förstatligande av landets enda stora privata gruvföretag, Boliden AB, förespråkas särskilt. Utskottet uppfattar därför inte det nu berörda motionsyrkandet som ett krav på att fyndigheter av alla i minerallagen berörda ämnen, däribland exempelvis torv, skall överföras i allmän ägo.

Riksdagen har vid olika tillfällen, senast våren 1980 (NU 1979/80:50 s. 17),

avvisat förslag om förstatligande av Bolidenkoncernen eller delar av denna. Utskottet avstyrker det nu aktuella yrkandet att regeringen skall anmodas framlägga förslag om nationalisering av privatägda mineralförekomster.

I linje med det nu nämnda yrkandet ligger ett annat i samma motion, enligt vilket riksdagen skall uttala att staten inte bör upplåta eller överlåta den kronoandel som den har erhållit med stöd av gruvlagen (se s. 12).

Utskottet anser liksom tidigare (se s. 15) att omständigheterna i det särskilda fallet bör bli avgörande för om staten skall utnyttja sin kronoandel genom direkt medverkan i gruvdriften eller i stället upplåta eller överlåta kronoandelen till någon annan intressent. Motion 1983/84:563 (vpk) avstyrks således även i nu angiven del.

Genom den kontroll som baseras på lagen (1982/83:618) om utländska förvärv av fast egendom m. m. begränsas utländska företags möjligheter att förvärva inmutningsrätt eller rätt till utmål enligt gruvlagen. En närmare redogörelse för lagbestämmelser och motivuttalanden har lämnats i det föregående (s. 22). I anslutning därtill har också återgivits vad utskottet förra året anförde som skäl för att riksdagen borde, såsom också skedde, avslå ett motionsyrkande enligt vilket det borde göras omöjligt för utländska intressen att engagera sig i den svenska gruvnäringen alltifrån prospektering till utvinning. Ett likadant yrkande framförs nu i motion 1983/84:690 (vpk).

Utskottet avstyrker även årets yrkande i ämnet och uttalar därvid ånyo sammanfattningsvis som sin mening att den nyssnämnda lagen ger staten erforderliga möjligheter att förhindra icke önskvärda utländska engagemang inom den svenska gruvnäringen.

Liksom förra året berör motionärerna i sammanhanget också ett konkret fall av samverkan på mineralområdet mellan svenska och utländska intressen. Saken gäller det samarbete som det statsägda Luossavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) och Svenska BP Mineral AB bedriver enligt ett avtal från år 1982 om att de gemensamt skall undersöka och bearbeta mineralfyndigheter i vissa delar av Bergslagen (se s. 21). Utskottet anförde förra året liksom tidigare (se s. 22 f.) att det för den breddning och satsning på nya projekt inom mineralområdet som borde komma till stånd borde finnas utrymme för både svenska och utländska intressen att ställa kunnande, teknologi och investeringskapital till förfogande. Det fick, sade utskottet också, förutsättas att staten genom utnyttjande av kronoandelsinstitutet och i egenskap av ägare till LKAB skulle bibehålla svensk kontroll över de naturtillgångar som berördes av avtalet mellan LKAB och BP.

Utskottet finner inte nu skäl för något uttalande i annan riktning och avstyrker alltså motion 1983/84:690 (vpk) även i den senast angivna delen.

Åtgärder mot viss sandtäkt i havet utanför Skanör

Sedan början av 1900-talet bedrivs för industriella ändamål sandtäkt (sandsugning) i havet invid Falsterbohalvön. För sådan sandtäkt behövs

tillstånd dels enligt lagen (1966:314) om kontinentalsockeln – vilket numera lämnas av SGU, som har övertagit uppgiften från statens industriverk – dels av vattendomstolen enligt vattenlagen (numera 1983:291).

Såsom framgår av en utförlig redogörelse i det föregående (s. 23–30) har två företag år 1982 fått tillstånd att inom ett närmare angivet område, som utgör del av allmänt vattenområde i Öresund, årligen under tio år ta ut vissa mängder sand, grus och sten. Tillståndsgivningen har föregåtts av en remissbehandling, varvid bl. a. statens naturvårdsverk, fiskeristyrelsen och länsstyrelsen i Malmöhus län har tillstyrkt under förutsättning att tillstånden förenades med vissa förbehåll och föreskrifter. Endast Vellinge kommun, utanför vilken vattenområdet är beläget, har avstyrkt ansökningarna. Kommunen har också fört talan hos vattenöverdomstolen mot vattendomstolens dom; dess yrkande går emellertid inte ut på att ansökningarna skall avslås utan syftar till att det område inom vilket sandtäkt får ske skall begränsas på visst sätt. Vattendomstolen har uppställt en rad villkor för täktverksamheten, vilka också har medgetts av sökandebolagen. Enligt domen kan kammarkollegiet när som helst under tillståndstiden hos vattendomstolen påkalla att villkoren skall ändras och t. o. m. att täkten skall upphöra. I praktiken har, säger vattendomstolen, sökandena sålunda fått ett villkorat tillstånd.

I motion 1983/84:1893 (m) uttalas starka farhågor för konsekvenserna av en fortsatt sandtäkt i det berörda området. Även om ett samband inte kan bevisas är det, säger motionärerna, mångas uppfattning att sandsugningen bidrar till den erosion som på senare år allvarligt har skadat stränderna i trakten. Motionärerna kräver mot den bakgrunden ett tioårigt stopp för sandsugning i det berörda området. Under den tiden skulle SGU studera utvecklingen genom noggranna mätningar.

Utskottet har förståelse för den oro som kommer till uttryck genom motionen. Samtidigt måste utskottet konstatera att naturvårdens talesmän icke har ställt sådana krav som motionärerna utan godtagit den planerade sandtäkten under vissa förutsättningar som bl. a. innebär att ett kontrollprogram fortsätter att genomföras. Riksdagen kan inte ingripa i ett enskilt ärende som handläggs enligt gällande lagar och som f. ö. är föremål för fortsatt rättslig prövning. De vägar som skulle stå till buds för att motionärernas syfte skall uppnås är antingen komplicerade lagstiftningsåtgärder eller en förhandlingsuppgörelse med de berörda bolagen om att de skall avstå från sandtäkten. Utskottet finner inte underlag för ett beslut av riksdagen om sådana åtgärder. Frågan om stranderosionens orsaker och om möjligheter att motverka den torde böra angripas i ett mera generellt sammanhang och inte på grundval av ett särskilt tillståndsärende. Utskottet vill understryka vad som nyss har sagts om villkoren för de tillstånd som har lämnats. Det får förutsättas att de myndigheter som har att tillvarata naturvårdens intressen noga följer utvecklingen och, om så visar sig motiverat, påkallar kammarkollegiets medverkan till sådana åtgärder som vattendomstolens dom kan ge möjlighet till. Med det anförda avstyrker utskottet motion 1983/84:1893 (m).

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *Sveriges geologiska undersökning*
   att riksdagen med bifall till proposition 1983/84:100 bilaga 14 punkterna D 1 och D 2 för budgetåret 1984/85 under tolfte huvudtiteln anvisar
   a) till *Sveriges geologiska undersökning: Geologisk kartering m. m.* ett reservationsanslag av 66 303 000 kr.,
   b) till *Sveriges geologiska undersökning: Utrustning* ett reservationsanslag av 1 010 000 kr.,
2. beträffande anslag till *bergsstaten*
   att riksdagen med bifall till proposition 1983/84:100 bilaga 14 punkt D 3 för budgetåret 1984/85 under tolfte huvudtiteln till *Bergsstaten* anvisar ett förslagsanslag av 2 516 000 kr.,
3. beträffande *prospektering m. m.*
   att riksdagen med bifall till proposition 1983/84:100 bilaga 14 punkt D 4 och med avslag på motion 1983/84:1896 yrkandena 8 – 10
   a) bemyndigar regeringen att under budgetåren 1984/85–1987/88 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 25 000 000 kr. för budgetåret 1985/86, 16 000 000 kr. för budgetåret 1986/87 och 11 000 000 kr. för budgetåret 1987/88,
   b) till *statens gruvegendom: Prospektering m. m.* för budgetåret 1984/85 under tolfte huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 38 688 000 kr.,
4. beträffande *förvaltning av statens gruvegendom*
   att riksdagen med bifall till proposition 1983/84:100 bilaga 14 punkt D 5 till *Statens gruvegendom: Egendomsförvaltning m. m.* för budgetåret 1984/85 under tolfte huvudtiteln anvisar ett förslagsanslag av 7 686 000 kr.,
5. beträffande *program för utökad prospektering*
   att riksdagen avslår
   a) motion 1983/84:908 yrkande 11 c,
   b) motion 1983/84:2527 yrkande 1,
6. beträffande *ökade prospekteringsinsatser i Västernorrlands och Jämtlands län*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:857,
7. beträffande *plan för gruvnäringen*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:563 yrkande 1,
8. beträffande *plan för industrimineral*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:363,

9. beträffande *brytning av vanadin i Gävleborgs län*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:697 i ifrågavarande del och motion 1983/84:2478 yrkande 1,
10. beträffande *brytning av nickel i Hälsingland*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:697 i ifrågavarande del,
11. beträffande *zinksmältverk i Örebro län*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1037 yrkande 1,
12. beträffande *prospektering i Håkansboda*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1037 yrkande 2,
13. beträffande *prospektering av krom m. m. i Tornedalen*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:2372,
14. beträffande *användning av bioteknik inom gruvnäringen*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1032,
15. beträffande *småskalig gruvbrytning*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1042,
16. beträffande *avskaffande av inmutningssystemet*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:563 yrkande 2,
17. beträffande *samhälleligt ägande av nya mineralfyndigheter*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:563 yrkande 4,
18. beträffande *regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:904 yrkande 1,
19. beträffande *rätt till gasfyndighet i vissa fall*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:308,
20. beträffande *förbud mot uranprospektering och uranbrytning*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:911 yrkande 15 i ifrågavarande del och motion 1983/84:1367 yrkande 6,
21. beträffande *regler om rätt till torvtäkt*
    att riksdagen avslår
    a) motion 1983/84:1884,
    b) motion 1983/84:2365,
22. att riksdagen antar följande

Förslag till
Lag om ändring i lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter

Härigenom föreskrivs att 40 § lagen (1974:890) om vissa mineralfyndigheter skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	40 §
Bergmästarna utövar ---------- och bearbetning.	
Den som ---------- och bearbetning.	

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	Bergmästarna har rätt till tillträde till gruvor och andra anläggningar för att inspektera verksamhet som omfattas av denna lag.

Denna lag träder i kraft dagen efter den dag då lagen enligt uppgift på den utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

23. beträffande *nationalisering av privatägda mineralförekomster*
att riksdagen avslår motion 1983/84:563 yrkande 5,
24. beträffande *upplåtelse av kronoandel*
att riksdagen avslår motion 1983/84:563 yrkande 3,
25. beträffande *åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen*
att riksdagen avslår motion 1983/84:690 yrkande 1,
26. beträffande *samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB*
att riksdagen avslår motion 1983/84:690 yrkande 2,
27. beträffande *förbud mot sandtäkt utanför Skanör*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1893.

Stockholm den 8 maj 1984

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Staffan Burenstam Linder (m) (mom. 16–27), Gunnar Nilsson i Stockholm (s), Lilly Hansson (s), (mom. 1–15), Erik Hovhammar (m) (mom. 1–15), Lennart Pettersson (s) (mom. 1–15), Sten Svensson (m), Wivi-Anne Radesjö (s) (mom. 16–27), Karl-Erik Häll (s), Per Westerberg (m), Jörn Svensson (vpk), Birgitta Johansson (s), Per-Richard Molén (m) (mom. 1–15), Bo Finnkvist (s), Lars Ahlström (m) (mom. 16–27), Per-Ola Eriksson (c), Sylvia Pettersson (s) (mom. 16–27) och Hugo Bergdahl (fp).

Reservationer

1. Prospektering m. m. (mom. 3)

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Per-Richard Molén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på som börjar på s. 32 med "Utskottet vill" och slutar på s. 33 med "budgetåren 1984/85–1987/88" bort ha följande lydelse:

De erfarenheter av programmet som NSG redovisar kan därför inte läggas till grund för någon uppfattning om stödets effekter på prospekteringsverk-

samheten i stort. En kraftig ökning har skett av det statliga prospekteringsstödet genom riksdagens beslut att anslå 300 milj. kr. till ett program för utökad prospektering. Det är, anser utskottet – med instämmande i vad som sägs i motion 1983/84:1896 (m) –, uppenbar risk för att detta kan inverka negativt på företagens egna prospekteringsansträngningar eller komma att medföra betydande resursknapphet vid ett rationellt utnyttjande av anslagna medel. I annat sammanhang i detta betänkande (s. 51) föreslås en avveckling av programmet för utökad prospektering. Slopandet av stödformen bidrag till prospektering av vissa mineral och konsekvensförslaget i årets budgetproposition att anslaget till NSG:s prospekteringsverksamhet skall minskas med 25 milj. kr. är ytterligare ett steg i rätt riktning mot en mera rimlig satsning av statliga medel för att stimulera prospekteringen i landet. Det är emellertid inte en tillräckligt långtgående reducering. Utskottet instämmer därför i de yrkanden i motion 1983/84:1896 (m) som går ut på att NSG:s prospekteringsanslag skall minskas med 15 milj. kr. och att regeringens bemyndigande att göra åtaganden för NSG:s räkning skall inskränkas till att gälla 10 milj. kr. för budgetåret 1985/86.

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *prospektering m. m.*

att riksdagen med anledning av proposition 1983/84:100 bilaga 14 punkt D 4 och med bifall till motion 1983/84:1896 yrkandena 8–10

a) bemyndigar regeringen att under budgetåret 1984/85 ikläda staten ekonomisk förpliktelse i samband med nämndens för statens gruvegendom verksamhet som innebär åtaganden om högst 10 000 000 kr. för budgetåret 1985/86,

b) till *Statens gruvegendom: Prospektering m. m.* för budgetåret 1984/85 under tolfte huvudtiteln anvisar ett reservationsanslag av 23 688 000 kr.

2. Program för utökad prospektering (mom. 5)

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Per-Richard Molén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 33 med "Utskottet har" och slutar på s. 34 med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

Som har framgått av det föregående delar utskottet den starkt kritiska inställning till omfattningen av det statliga prospekteringsstödet som kommer till uttryck i motion 1983/84:1896 (m) och som också ligger till grund för förslagen i motionerna 1983/84:2527 (c) och 1983/84:908 (fp) om att anslaget för utökad prospektering m. m. skall minskas med 100 milj. kr. resp. 50 milj. kr. Utskottet har i det föregående bl. a. förordat en reducering av NSG:s prospekteringsanslag. Utskottets kritik av stödets omfattning gäller emellertid inte minst det särskilda anslaget om 300 milj. kr. för utökad prospektering

m. m. Utskottet föreslår därför att riksdagen hos regeringen hemställer om förslag till en skyndsam avveckling av programmet. I konsekvens härmed avstyrks de berörda yrkandena i motionerna 1983/84:2527 (c) och 1983/84:908 (fp).

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *program för utökad prospektering*
att riksdagen med avslag på motionerna 1983/84:908 yrkande 11 c och 1983/84:2527 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört om avveckling av programmet för utökad prospektering.

3. Program för utökad prospektering (mom. 5)

Tage Sundkvist (c) och Ivar Franzén (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 33 med "Utskottet har" och slutar på s. 34 med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

Fortfarande saknas enligt utskottets mening hållbara motiv för ett statligt stöd till prospektering på den nivå som en majoritet i riksdagen beslutade om för drygt ett år sedan. En bättre underbyggd, gärna etappindelad statlig satsning hade, anser utskottet, varit önskvärd i stället för det betydande stöd som har beslutats. Enligt motion 1983/84:2527 (c) bör det vara möjligt att minska ramen för programmet med 100 milj. kr. med hänsyn både till det som nu har sagts och till att någon prospektering av uran inte bör förekomma. Utskottet delar denna uppfattning. Något behov av uranbrytning i Sverige föreligger inte eftersom det uran som erfordras för det svenska kärnkraftsprogrammet kan köpas från andra länder. Därför behöver och bör heller inte någon prospektering av uran förekomma. Utskottet vill understryka att anslaget, trots den förordade reduceringen, skulle ge utrymme för ytterligare ca 80 milj. kr. i prospekteringsbidrag utöver vad som har beslutats. Utskottet delar därför den i motion 1983/84:2527 (c) framförda uppfattningen att totalramen för det femåriga prospekteringsprogrammet bör minskas med 100 milj. kr. Av de 300 milj. kr. som har beviljats under anslaget Program för utökad prospektering bör regeringen alltså lämna 100 milj. kr. outnyttjade. Riksdagen bör göra ett uttalande av denna innebörd.

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *program för utökad prospektering*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:2527 yrkande 1 och med avslag på motion 1983/84:908 yrkande 11 c som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Program för utökad prospektering (mom. 5)

Hugo Bergdahl (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 33 med "Utskottet har" och slutar på s. 34 med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar att riksdagen lika litet nu som förra våren har tillgång till en ordentlig motivering och plan för det särskilda prospekteringsprogrammet. Nyligen har nämnden för statens gruvegendom till regeringen avrapporterat erfarenheterna av det prospekteringsstöd som hittills har beviljats. Enligt utskottets mening borde regeringen ha tagit tillfället i akt att med denna rapport som grund redovisa sina planer för programmets fortsättning. En sådan redovisning skulle möjligen ha kunnat övertyga riksdagen i dess helhet om att den stora prospekteringssatsningen är motiverad. Nu saknas emellertid fortfarande detta bedömningsunderlag. Utskottet delar därför den i motion 1983/84:908 (fp) framförda uppfattningen att totalramen för det femåriga prospekteringsprogrammet bör minskas med 50 milj. kr. Av de 300 milj. kr. som har beviljats under anslaget Program för utökad prospektering bör regeringen alltså lämna 50 milj. kr. outnyttjade. Riksdagen bör göra ett uttalande av denna innebörd.

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *program för utökad prospektering*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:908 yrkande 11 c och med avslag på motion 1983/84:2527 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

5. Plan för gruvnäringen (mom. 7)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 35 som börjar med "Detaljerade riktlinjer" och slutar med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Medlen för att nå detta mål bör enligt utskottets mening utformas med utgångspunkt i den strategi som formuleras i motion 1983/84:563 (vpk). En sådan planering av gruvverksamheten i Sverige som krävs i motionen är enligt utskottets mening en nödvändig förutsättning för att önskade resultat skall kunna nås. Samhällelig kontroll över prospekteringen, nationalisering av mineralförekomsterna och samhälleliga initiativ till vidareförädling och till vidgat handelsutbyte är betydelsefulla inslag i planeringen. En viktig organisatorisk detalj är att SGU bör återfå sin tidigare samlade organisation. Planeringen måste i sin helhet styras av samhällsekonomiska överväganden och präglas av ett internationellt perspektiv. Utskottet föreslår att riksdagen gör ett uttalande till regeringen av här angiven innebörd.

dels att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *plan för gruvnäringen*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:563 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. Plan för industrimineral (mom. 8)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 37 som börjar med "Utskottet finner" och slutar med "motion 1983/84:363 (vpk)" bort ha följande lydelse:

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse att ett ökat intresse för industrimineral nu är märkbart hos de myndigheter och institutioner som arbetar med prospekterings- och forskningsfrågor inom mineralområdet. Det krävs emellertid mycket större resurser och mera koncentrerade insatser i ett målinriktat, väl planerat program för att de möjligheter till ny mineralutvinning och förädlingsindustri som industrimineralen erbjuder verkligen skall tas till vara. Utskottet ställer sig därför bakom förslaget i motion 1983/84:363 (vpk) om en statlig planering för att utveckla denna gren av gruvindustrier. Planen bör innehålla de moment som anges i motionen, alltså ett långsiktigt prospekteringsprogram, mineraltekniska och metallurgiska forskningsarbeten för att utveckla lämpliga processer samt marknadsundersökningar. Regeringen bör snarast låta utarbeta en sådan plan. Det är också enligt utskottets mening viktigt att det vid SGU inrättas en särskild avdelning för industrimineral. Därigenom markeras verksamhetsområdets betydelse. Riksdagen bör göra ett uttalande av här angiven innebörd.

dels att utskottet under 8 bort hemställa

8. beträffande *plan för industrimineral*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:363 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Brytning av vanadin i Gävleborgs län (mom. 9)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets betänkande på s. 37 som börjar med "Med hänsyn" och slutar med "avstyrks således" bort ha följande lydelse:

Utskottet ställer sig positivt till förslagen i motion 1983/84:2478 (vpk) och i den berörda delen av motion 1983/84:697 (s). Sverige är helt beroende av import för sin försörjning med vanadin. Världsmarknaden domineras i hög grad – 50 % eller mer – av ett enda företag. Även om den slutliga avrapporteringen till NSG om möjligheterna att exploatera fyndigheterna ännu inte har skett, får det betraktas som klarlagt att vanadinförekomsterna i Bjuråker och Järvsö är brytvärda. Det är därför av vikt att beslut om brytning

kan fattas snarast möjligt. Regeringen bör ta initiativ till att så sker. Riksdagen bör göra ett uttalande till regeringen av denna innebörd.

dels att utskottet under 9 bort hemställa

9. beträffande *brytning av vanadin i Gävleborgs län*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:697 i ifrågavarande del och motion 1983/84:2478 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Brytning av nickel i Hälsingland (mom. 10)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 37 med "Utskottet har" och slutar på s. 38 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Sverige är helt beroende av import för sin försörjning med nickel. Ett enda företag i världen svarar för nära hälften av all nickelframställning. En rad skäl talar för att Sverige bör göra ansträngningar att bryta detta beroende. Det förefaller tydligt att det har funnits en benägenhet att underskatta de befintliga tillgångarna och deras framtida betydelse. Med hänsyn till bl. a. den viktiga roll nickel har vid kvalificerad ståltillverkning bör ett handlingsprogram utarbetas för hur de svenska nickeltillgångarna skall kunna utnyttjas. Häri bör ingå initiativ till att nickelfyndigheten i Los börjar brytas. Utskottet ställer sig alltså positivt till förslaget i motion 1983/84:697 (s) i berörd del och föreslår att riksdagen gör ett uttalande av den innebörd som utskottet här har angivit.

dels att utskottet under 10 bort hemställa

10. beträffande *brytning av nickel i Hälsingland*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:697 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. Avskaffande av inmutningssystemet (mom. 16)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 43 som börjar med "Som framgår" och slutar med "angiven del" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner det självklart att utnyttjandet av våra mineraltillgångar helt måste få bestämmas av samhällsintresset. Inmutningssystemet strider mot denna grundsats genom att ge långtgående favörer åt privata intressen. Det är tacknämligt att regeringen, såsom minerallagstiftningskommitténs direktiv ger vid handen, har kommit till insikt om att inmutningssystemets fortbestånd bör sättas i fråga. Det finns emellertid allt skäl för riksdagen att redan på detta stadium av den pågående omprövningen betona att systemet bör överges. En sådan markering från riksdagens sida, enligt det nu berörda

yrkandet i motion 1983/84:563 (vpk), kan medverka till att den nödvändiga reformen av minerallagstiftningen kommer att genomföras snabbt och konsekvent.

dels att utskottet under 16 bort hemställa

16. beträffande *avskaffande av inmutningssystemet*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:563 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Samhälleligt ägande av nya mineralfyndigheter (mom. 17)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 43 som börjar med "Det allmännas" och slutar med "det allmänna" bort ha följande lydelse:

En samlad planering av mineralutvinningen i landet är en grundläggande förutsättning för att den svenska gruvindustrin skall kunna återfå sin roll som en verklig basnäring. Ett viktigt inslag i en ny, offensiv gruvpolitik måste vara att privata exploatörer fortsättningsvis hindras att tillägna sig påträffade mineralfyndigheter. Endast ett samhälleligt ägande kan skapa garanti för att mineraltillgångarna utnyttjas i överensstämmelse med folkflertalets intresse. Minerallagstiftningskommitténs arbete måste ta sikte på att samhället skall tillförsäkras ensamrätt till nya mineralfyndigheter. Det senast berörda yrkandet i motion 1983/84:563 (vpk) bör tillgodoses genom att riksdagen gör ett uttalande därom.

dels att utskottet under 17 bort hemställa

17. beträffande *samhälleligt ägande av nya mineralfyndigheter*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:563 yrkande 4 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

11. Regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav (mom. 18)

Hugo Bergdahl (fp) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 43 med "Utskottet finner" och slutar på s. 44 med "alltså avstyrks" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner det vara en betydande brist att den nuvarande minerallagstiftningen inte klart – gruvlagen icke alls – markerar att sökande efter och utvinning av mineral måste ske med hänsynstagande till naturvårdens intressen. Den uppfattningen kan lätt uppkomma att naturvårdens krav är sekundära i förhållande till de näringspolitiska intressen som minerallagstiftningen särskilt tillgodoser. Det är angeläget att regeringen uttryckligen ålägger minerallagstiftningskommittén att i sitt arbete beakta denna fråga och föreslå erforderliga ytterligare bestämmelser, till vilka uppslag kan

hämtas från de nyss nämnda lagarna på jordbrukets och skogsbrukets områden. Riksdagen bör göra ett uttalande härom och sålunda tillgodose motion 1983/84:904 (fp) i nu berörd del.

dels att utskottet under 18 bort hemställa

18. beträffande *regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:904 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört..

12. Förbud mot uranprospektering och uranbrytning (mom. 20)

Tage Sundkvist (c), Jörn Svensson (vpk) och Per-Ola Eriksson (c) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 44 som börjar med "Utskottet har" och slutar med "berörda delar" bort ha följande lydelse:

Det svenska kärnkraftsprogrammet är nu klart tidsbegränsat. Det råder enighet om att det uran som erfordras för det kan anskaffas från andra länder. Följaktligen behövs inte någon uranbrytning i Sverige – en verksamhet som f. ö. knappast skulle kunna bli lönsam. Två omständigheter som motiverar ett förbud mot uranbrytning är att en sådan skulle kunna bidra till att öka riskerna för kärnvapenspridning och att den skulle vara förenad med mycket stora miljöproblem. De angivna skälen talar, anser utskottet, starkt för att uranbrytning och då naturligen även uranprospektering förbjuds. Regeringen bör därför snarast förelägga riksdagen förslag till lagstiftning av denna innebörd. De här aktuella kraven i motionerna 1983/84:911 (c) och 1983/84:1367 (vpk) bör tillgodoses genom att riksdagen uttalar detta.

dels att utskottet under 20 bort hemställa

20. beträffande *förbud mot uranprospektering och uranbrytning*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:911 yrkande 15 i ifrågavarande del och motion 1983/84:1367 yrkande 6 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

13. Nationalisering av privatägda mineralförekomster (mom. 23)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 45 med "Riksdagen har" och slutar på s. 46 med "privatägda mineralförekomster" bort ha följande lydelse:

Ägarförhållandena inom gruvnäringen utgör ett kraftigt hinder mot en önskvärd expansion och vitalisering av denna näring. Att viktiga naturtillgångar bör ligga i samhällets händer är en princip som tidigare har haft starkt stöd hos det socialdemokratiska partiet. Mot bakgrund av den avslöjande nedläggningspolitik som kännetecknar de privata gruvägarnas agerande

borde i dagens läge bred enighet kunna uppnås om åtgärder som tillför staten initiativet inom hela gruvsektorn. Därmed skulle förutsättningar skapas för att gruvindustrin kan återta och förstärka sin position bland de svenska basnäringarna.

dels att utskottet under 23 bort hemställa

23. beträffande *nationalisering av privatägda mineralförekomster*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:563 yrkande 5 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

14. Upplåtelse av kronoandel (mom. 24)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 46 som börjar med "Utskottet anser" och slutar med "angiven del" bort ha följande lydelse:

I avvaktan på att alla mineralfyndigheter har överförts i samhällets ägo bör staten inte göra avkall på den möjlighet till aktiv medverkan inom gruvindustrin som kronoandelsinstitutet ger. Riksdagen bör följaktligen, enligt yrkandet härom i motion 1983/84:563 (vpk), som en riktlinje för regeringens handlande uttala att staten inte bör upplåta eller överlåta kronoandel till någon annan.

dels att utskottet under 24 bort hemställa

24. beträffande *upplåtelse av kronoandel*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:563 yrkande 3 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

15. Åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen (mom. 25)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 46 som börjar med "Utskottet avstyrker" och slutar med "svenska gruvnäringen" bort ha följande lydelse:

Regleringen enligt den nämnda lagen är enligt utskottets mening helt otillräcklig för att effektivt förhindra besvärande utländska engagemang i den svenska gruvnäringen. Utan någon prövning från regeringens eller myndighets sida kan ett utländskt företag bedriva prospektering i Sverige fram till det stadium då utmål erfordras. De kriterier för prövning av frågor om förvärvstillstånd som framgår av lagen och dess förarbeten är alltför uddlösa. I ett motivuttalande anges rent av som en utgångspunkt för lagstiftningen "den allmänt liberala princip som hittills gällt" för utländska direktinvesteringar i Sverige. Utskottet finner det rådande rättsläget oacceptabelt och stöder det nu behandlade yrkandet i motion 1983/84:690 (vpk). Riksdagen bör alltså uttala sig för en sådan framställning till regeringen som motionärerna föreslår.

dels att utskottet under 25 bort hemställa

25. beträffande *åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:690 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

16. Samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB (mom. 26)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 46 som börjar med "Utskottet finner" och slutar med "angivna delen" bort ha följande lydelse:

Det uttalande som utskottet sålunda gjorde var, vilket också klart dokumenterades i sammanhanget (se NU 1982/83:32 s. 41), inte väl underbyggt. Nämnden för statens gruvegendom (NSG) hade riktat stark kritik mot samarbetsavtalet och kommit till slutsatsen att detta inte tillräckligt tillgodosåg LKAB:s intressen. Gällande regler i fråga om kronoandel kunde, framhöll NSG bl. a., komma att leda till att en fyndighet kunde brytas ut vid en tidpunkt som inte överensstämde med svenska intressen. När riksdagen nu ånyo prövar saken bör den självklara utgången vara att regeringen uppmanas dra försorg om att samarbetet mellan LKAB och BP med det snaraste bringas att upphöra. Det får sedan ankomma på regeringen att, om så visar sig erforderligt, ta ytterligare initiativ för att LKAB skall kunna i egen regi bedriva den mineralprospektering i södra och mellersta Sverige som är önskvärd.

dels att utskottet under 26 bort hemställa

26. beträffande *samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:690 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Prospektering m. m. (mom. 3)

Tage Sundkvist (c), Per-Ola Eriksson (c) och Hugo Bergdahl (fp) anför:

Vi har accepterat regeringens förslag till anslag till NSG:s prospekteringsverksamhet. Det nu föreslagna anslaget innebär jämfört med föregående år en reducering. Vår bedömning är att NSG behöver det föreslagna anslaget för att fullfölja påbörjade prospekteringsarbeten. Däremot har vi funnit att det finns möjlighet att vidta besparingar inom ramen för det femåriga prospekteringsprogrammet på 300 milj. kr. Detta har vi också närmare framhållit i reservationer.

Innehåll

Ärendet ... 1

Sammanfattning ... 1

Propositionen ... 2

Motionerna ... 3

Vissa uppgifter i anslutning till propositionen och motionerna ... 6
Anslag till prospektering ... 6
Industrimineral ... 9
Ökat statligt ägande och inflytande på gruv- och mineralområdet ... 10
Synpunkter i motion 1983/84:563 ... 10
Allmänt om gruv- och minerallagstiftning ... 11
Bestämmelser om kronoandel ... 12
Minerallagstiftningskommittén ... 12
Tidigare riksdagsbehandling ... 15
Regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav ... 15
Synpunkter i motion 1983/84:904 ... 15
Gällande och beslutad lagstiftning, m. m. ... 16
Rätt till gasfyndighet i vissa fall ... 17
Synpunkter i motion 1983/84:308 ... 17
Gällande rätt ... 17
Tidigare riksdagsbehandling ... 18
Förbud mot uranprospektering och uranbrytning ... 18
Synpunkter i motionerna 1983/84:911 och 1983/84:1367 ... 18
Gällande rätt ... 19
Tidigare riksdagsbehandling ... 19
Regler om rätt till torvtäkt ... 19
Synpunkter i motionerna 1983/84:1884 och 1983/84:2365 ... 19
Kompletterande uppgifter ... 20
Åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen 20
Synpunkter i motion 1983/84:690 ... 20
Samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB ... 21
Kontroll av utländska engagemang inom gruvnäringen ... 22
Tidigare riksdagsbehandling ... 22
Sandtäkt i havet utanför Skanör ... 23
Synpunkter i motion 1983/84:1893 ... 23
Gällande bestämmelser ... 24
Lagen om kontinentalsockeln ... 24
Kontinentalsockelförordningen ... 25
Vattenlagen ... 25

Vissa tillstånd till sandtäkt i Öresund ... 26
Tillstånd av statens industriverk ... 26
Tillstånd av vattendomstolen ... 27
Fortsatt prövning ... 30

Utskottet ... 30
Anslagsfrågor m. m. ... 30
Övergripande frågor ... 34
Särskilda projekt ... 37
Ny teknik inom gruvindustrin ... 40
Minerallagstiftning m. m. ... 42
Allmänt ... 42
Särskilda frågor rörande minerallagen ... 44
Ägarförhållanden m. m. på gruv- och mineralområdet ... 45
Åtgärder mot viss sandtäkt i havet utanför Skanör ... 46
Hemställan ... 48

Reservationer ... 50
1. Prospektering m. m. (m) ... 50
2. Program för utökad prospektering (m) ... 51
3. Program för utökad prospektering (c) ... 52
4. Program för utökad prospektering (fp) ... 53
5. Plan för gruvnäringen (vpk) ... 53
6. Plan för industrimineral (vpk) ... 54
7. Brytning av vanadin i Gävleborgs län (vpk) ... 54
8. Brytning av nickel i Hälsingland (vpk) ... 55
9. Avskaffande av inmutningssystemet (vpk) ... 55
10. Samhälleligt ägande av nya mineralfyndigheter (vpk) ... 56
11. Regler i gruv- och minerallagstiftningen om hänsyn till naturvårdens krav (fp) ... 56
12. Förbud mot uranprospektering och uranbrytning (c, vpk) ... 57
13. Nationalisering av privatägda mineralförekomster (vpk) ... 57
14. Upplåtelse av kronoandel (vpk) ... 58
15. Åtgärder för att förhindra utländska engagemang inom gruvnäringen (vpk) ... 58
16. Samarbetet mellan LKAB och Svenska BP Mineral AB (vpk) ... 59

Särskilt yttrande ... 59
Prospektering m. m. (c, fp) ... 59